

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Παγκόσμιες Προκλήσεις και Συστήματα Αναλύσεων»

Επισιτιστική Ασφάλεια και Ένοπλες Συγκρούσεις: Μελέτη Περίπτωσης του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου και ο Αντίκτυπός του στην Παγκόσμια Επισιτιστική Ασφάλεια

*Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Ειδίκευσης
«Διοικητική της διακινδύνευσης στην παγκόσμια πολιτική»*

Βασιλική Νιάρχου

Τριμελής επιτροπή:
Επίκουρος Καθηγητής Ευστράτιος Φακιολάς
Αναπληρωτής Καθηγητής Νικήτας Σπύρος Κουτσούκης
Δρ. Μαρίνα Ελευθεριάδου (ε)

(ε) – Επιβλέπων/ουσα

Τελική έκδοση

Κόρινθος, 2022

UNIVERSITY OF THE PELOPONNESE
SCHOOL OF SOCIAL & POLITICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE & INTERNATIONAL RELATIONS

MASTER'S PROGRAMME IN
"GLOBAL RISKS AND ANALYTICS"

Food Security and Violent Conflicts: Case Study of the Russian-Ukrainian war and its Impact on Global Food Security

*Master's dissertation specializing in
"Risk management in global politics"*

Vasiliki Niarchou

Committee:

Assistant Professor Efstratios Fakiolas
Associate Professor Nikitas Spyros Koutsoukis
Dr. Marina Eleftheriadou (s)

(s) – Supervisor

Final version

Corinth, Greece, 2022

Φύλλο Αξιολόγησης

Η διπλωματική εργασία με τίτλο «Επισιτιστική Ασφάλεια και Ένοπλες Συγκρούσεις: Μελέτη Περίπτωσης του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου και ο Αντίκτυπός του στην Παγκόσμια Επισιτιστική Ασφάλεια»

της Βασιλικής Νιάρχου αξιολογήθηκε από την τριμελή επιτροπή, τόσο ως προς την ποιότητα του κειμένου, όσο και ως προς την ποιότητα της προφορικής παρουσίασης και υπεράσπισης της διπλωματικής εργασίας ενώπιον ακροατηρίου.

Η διαδικασία αξιολόγησης της διπλωματικής εργασίας ολοκληρώθηκε την ηη/μήνας/Έτος με γενική επίδοση:

- Καλώς
- Λίαν Καλώς
- Άριστα

Τα μέλη της τριμελούς επιτροπής:

1. (τίτλος) (αρχικά) Επώνυμο
2. (τίτλος) (αρχικά) Επώνυμο
3. (τίτλος) (αρχικά) Επώνυμο

Abstract

This **master thesis** attempts to examine in depth the **complex relationship** between conflict and food security. In order for this to be achieved, an analysis will be carried out to explore the impact of war on the field of food security. Equally, the risks to food security will be studied as they emerge during the occurrence of war. After outlining the consequences of conflict, as well as the risks involved, the case of the ongoing war between Russia and Ukraine will be addressed and analyzed integrating risk management tools such as risk matrix and the event tree analysis.

As a culmination to this study, a classification and analysis of the risks arising from the Russian-Ukrainian conflict is proposed according to their significance in terms of probability of occurrence and impact, so as to establish how a risk occurrence may have ripple effects at international level. Therefore, it is possible to discern that the relationship between conflict and food security has a great influence on people's lives.

Keywords: food security, conflict, Russia, Ukraine

Περίληψη

Η παρούσα Διπλωματική εργασία εξετάζει εις βάθος την πολύπλοκη σχέση μεταξύ των συγκρούσεων και της επισιτιστικής ασφάλειας. Προκειμένου να επιτευχθεί η ανάλυση αυτή, θα εξετασθούν οι επιπτώσεις που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της σύγκρουσης στο πεδίο της επισιτιστικής ασφάλειας. Εξίσου, θα μελετηθούν και οι κίνδυνοι που αναδύονται κατά την εκδήλωση πολεμικών καταστάσεων για την επισιτιστική ασφάλεια. Κατά την παράθεση τόσο των επιπτώσεων που προκύπτουν από τη σύγκρουση, όσο και των κινδύνων που ελλοχεύουν, θα μελετηθεί η περίπτωση της εν εξελίξει ρωσο-ουκρανικής σύγκρουσης με τη χρήση εργαλείων διακινδύνευσης όπως η μήτρα κινδύνων και το δέντρο γεγονότων.

Πραγματοποιούμε ακόμη μια ανάλυση του κινδύνου της αύξησης διεθνών τιμών στα σιτηρά και διαπιστώνουμε ότι η εκδήλωση ενός κινδύνου μπορεί να οδηγήσει σε αλυσιδωτές συνέπειες ακόμη και σε περιοχές μακριά από τη σύγκρουση.

Η εν λόγω σύγκρουση πραγματοποιείται ανάμεσα σε δύο χώρες, οι οποίες αποτελούν σημαντικούς εξαγωγείς ιδιαίτερα των σιτηρών και των πρώτων υλών, ενώ ταυτόχρονα οι επιπτώσεις που προκύπτουν στον τομέα της επισιτιστικής ασφάλειας επηρεάζουν το εμπόριο διεθνώς. Στο παρόν πόνημα, αναδεικνύονται οι σημαντικότερες συνέπειες της σύγκρουσης, στην επισιτιστική ανασφάλεια, όπως η διατάραξη της εφοδιαστικής αλυσίδας και η αύξηση των τιμών διεθνώς, ενώ ανιχνεύονται και ταξινομούνται οι κίνδυνοι της επισιτιστικής ασφάλειας όπως η κοινωνική δυσαρέσκεια που ωθεί σε κοινωνικές αναταραχές.

Λέξεις- κλειδιά: επισιτιστική ασφάλεια, συγκρούσεις, Ρωσία, Ουκρανία

Περιεχόμενα

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	I
ABSTRACT	II
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	III
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	IV
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ	VI
1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
2 Η ΣΧΕΣΗ ΕΠΙΣΤΙΤΣΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ	3
2.1 Η ΕΠΙΣΤΙΤΣΤΙΚΗ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ ΩΣ ΑΙΤΙΑ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ	3
2.2 Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΩΣ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΙΤΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	5
2.3 ΟΙ ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΙΤΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	7
3 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ ΡΩΣΙΑΣ- ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ	10
3.1 Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΡΩΣΙΑΣ- ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ.....	10
3.1.1 <i>Η σημασία των εμπλεκομένων για το διεθνές εμπόριο</i>	10
3.1.2 <i>Οι ευρύτερες συνέπειες της σύγκρουσης για την Ουκρανία</i>	12
3.1.3 <i>Οι ευρύτερες συνέπειες της σύγκρουσης διεθνώς</i>	13
3.2 ΚΙΝΔΥΝΟΙ	18
3.2.1 <i>Οικονομικοί- εμπορικοί κίνδυνοι</i>	18
3.2.2 <i>Κοινωνικοί- ανθρωπιστικοί κίνδυνοι</i>	20
3.2.3 <i>Πολιτικοί κίνδυνοι</i>	22
4 ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΚΙΝΔΥΝΩΝ	24
4.1 ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΚΙΝΔΥΝΩΝ.....	24
4.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ	30
4.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ.....	31
4.4 ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ.....	32
4.5 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΜΗΤΡΑΣ ΚΙΝΔΥΝΩΝ	33
4.6 ΔΕΝΤΡΟ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ.....	34
5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	36
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	38

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1: Εισαγωγές από τη Ρωσία και την Ουκρανία για Τουρκία και Αίγυπτο.....	16
Πίνακας 2: Ποσοστιαία απεικόνιση κρατών, υπέρ των ψηφισμάτων του ΟΗΕ.....	18
Πίνακας 3: Αναγνώριση εμπορικών-οικονομικών κινδύνων.....	26
Πίνακας 4: Αναγνώριση κοινωνικών-ανθρωπιστικών κινδύνων.....	28
Πίνακας 5: Αναγνώριση πολιτικών κινδύνων.....	29
Πίνακας 6: Μήτρα Κινδύνων για Κατηγορία Οικονομικών Κινδύνων (Α).....	31
Πίνακας 7: Μήτρα Κινδύνων για Κατηγορία Κοινωνικών Κινδύνων (Β).....	32
Πίνακας 8: Μήτρα Κινδύνων για Κατηγορία Πολιτικών Κινδύνων (Γ).....	33
Πίνακας 9: Συνολική Απεικόνιση Μήτρας κινδύνων.....	34
Πίνακας 10: Δέντρο Γεγονότων για τον κίνδυνο αύξησης της τιμής των σιτηρών.....	35

1 Εισαγωγή

Ο εν εξελίξει πόλεμος στα ουκρανικά εδάφη, αποτελεί μια αντιπροσωπευτική περίπτωση για τη βαθειά κατανόηση της σχέσης μεταξύ των ένοπλων συγκρούσεων και της επισιτιστικής ασφάλειας. Ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να κατανοήσουμε τις πιο σημαντικές επιπτώσεις και τους κινδύνους της ρωσο-ουκρανικής σύγκρουσης, όπως η αύξηση των διεθνών τιμών και ο κίνδυνος μείωσης των διαθέσιμων αποθεμάτων σιτηρών παγκοσμίως (Berkhout et. al. 2022), μέσα από το ευρύτερο πλαίσιο της σχέσης της σύγκρουσης με την επισιτιστική ασφάλεια.

Οι χώρες που συμμετέχουν στη σύγκρουση, αποτελούν βασικούς προμηθευτές σιτηρών και ειδών πρώτης ανάγκης παγκοσμίως (Benton et. al. 2022). Έτσι, στο παρόν πόνημα θα γίνει εκτενής αναφορά στη συνεισφορά της Ουκρανίας και της Ρωσίας στο παγκόσμιο εμπόριο σιτηρών, γεγονός που θα αιτιολογήσει το ισχυρό σοκ στις αγορές την επαύριο της έναρξης της σύγκρουσης. Μεταξύ των κινδύνων που ελλοχεύουν στη σύγκρουση, είναι ο κίνδυνος διακοπής ή αναταραχής της εφοδιαστικής αλυσίδας λόγω έλλειψης πρώτων υλών, μείωση εξαγωγών και παραγωγής, καθώς και εδραίωση ενός ακριβότερου κόστους ζωής παγκοσμίως (FAO, April 2022). Ιδιαίτερη έμφαση πρόκειται να δοθεί στον κίνδυνο ξεσπάσματος κοινωνικών αναταραχών, λόγω της κοινωνικής δυσαρέσκειας, η οποία προκύπτει από την προκληθείσα επισιτιστική ανασφάλεια (Bush & Martinello, 2017).

Ως προς τη μεθοδολογία της παρούσας εργασίας, αυτή θα επικεντρωθεί στη μελέτη των ανοιχτών πηγών του διαδικτύου και τη συλλογή στοιχείων από πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές. Επίσης θα χρησιμοποιηθούν εργαλεία και μοντέλα διακινδύνευσης, ώστε να ταξινομήσουμε και αναλύσουμε τον κάθε κίνδυνο με γνώμονα τα κριτήρια της πιθανότητας και του αντίκτυπου. Έτσι, μέσα από τη δημιουργία ενός δενδροειδούς σχεδιαγράμματος, θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο η εμφάνιση ενός κινδύνου μπορεί να οδηγήσει σε αλυσιδωτές συνέπειες. Εν προκειμένω ο κίνδυνος που θα αναλυθεί στο δενδροειδές σχεδιάγραμμα γεγονότων, είναι αυτός της αύξησης τιμών ως κύριου γεγονότος και κατά πόσον η επιτυχής αντιμετώπισή ή όχι δρα προληπτικά στην αποφυγή περαιτέρω επιδείνωσης.

Ταυτόχρονα στο παρόν πόνημα θα αναλυθεί η διαχείριση των κινδύνων που ανακύπτουν στον τομέα της επισιτιστικής ασφάλειας μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη του ρωσο-ουκρανικού πολέμου. Πιο συγκεκριμένα, καθώς η παρούσα σύγκρουση διεξάγεται μεταξύ δύο χωρών που αποτελούν σημαντικούς εξαγωγείς και προμηθευτές του παγκόσμιου εμπορίου σιτηρών, θα αναλυθούν τα ζητήματα που ανακύπτουν σε παγκόσμιο και

περιφερειακό επίπεδο για την ασφάλεια της εφοδιαστικής αλυσίδας μέσα από τη χρήση μεθόδων διακινδύνευσης. Προκειμένου να ερευνηθούν επαρκώς τα ανωτέρω, θα χρησιμοποιηθεί η μέθοδος της συλλογής και αποδελτίωσης σχετικής υπάρχουσας βιβλιογραφίας. Δεδομένου ότι τα τελευταία χρόνια η επισιτιστική ασφάλεια επηρεάζεται λόγω των παγκόσμιων κρίσεων όλο και μεγαλύτερους πληθυσμούς, θα εξετασθούν οι επιπτώσεις που μπορεί να επιφέρει η ανασφάλεια στον τομέα αυτό διεθνώς και οι οποίες συλλέχθηκαν ύστερα από χρήση δημόσιων δεδομένων.

Οι κίνδυνοι, οι οποίοι αναδύονται μέσα από τη σύγκρουση Ρωσίας- Ουκρανίας, μπορούν να διαχωριστούν σε τρεις κατηγορίες και να ταξινομηθούν σε πίνακες λαμβάνοντας βαθμολογία ανάλογα με την πιθανότητα εκδήλωσής τους, τον αντίκτυπο αυτής και την προτεραιότητα στην οποία τίθενται. Έτσι, σε μια κλίμακα 5 βαθμών, το 1 χαρακτηρίζει τη μικρότερη πιθανότητα εμφάνισης του κινδύνου και το 5 τη μεγαλύτερη. Ταυτόχρονα, ο αντίκτυπος και η προτεραιοποίησή τους τοποθετούνται σε μια κλίμακα από 1 έως 5 όπου το 1 δηλώνει το μικρότερο αντίκτυπο και τη χαμηλότερη προτεραιοποίηση, ενώ το 5 δηλώνει το μεγαλύτερο αντίκτυπο και άρα την υψηλότερη προτεραιοποίηση.

Η βαθμονόμηση αυτή, θα συμβάλει στη διαχείριση των κινδύνων που θα αναγνωρισθούν, και στη δημιουργία μήτρας κινδύνων, τόσο συνολικά όσο και για κάθε κατηγορία κινδύνων ξεχωριστά (οικονομικοί, κοινωνικοί, πολιτικοί), προκειμένου να εξετασθεί βάσει της πιθανότητας και του αντίκτυπου ενός κινδύνου, η σημαντικότητά τους. Από τα εργαλεία της διαχείρισης της διακινδύνευσης θα χρησιμοποιηθούν ο πίνακας ανίχνευσης κινδύνων, οι μήτρες κινδύνων και τα δέντρα γεγονότων. Η ανίχνευση και ταξινόμηση κινδύνων είναι σημαντική, ώστε να διαπιστώσουμε κατά πόσον μια απειλή μπορεί με την εμφάνισή της να επηρεάσει άλλους τομείς. Ωστόσο, δεδομένου ότι η σύγκρουση βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη, δεν είναι δυνατή η ευρεία συλλογή αξιόπιστων στοιχείων.

Το γεγονός ότι η περίπτωση, την οποία επιλέγουμε να ερευνήσουμε βρίσκεται σε εξέλιξη, δημιουργεί τον αντικειμενικό περιορισμό της απουσίας μιας πλήρους εικόνας. Σε περιπτώσεις, στις οποίες η σύρραξη έχει τελειώσει, υπάρχει η ενδεχόμενη πρόσβαση σε στοιχεία που κατά τη διάρκεια ενός πολέμου δεν είναι διαθέσιμα σε ανοιχτές πηγές. Έτσι, υπάρχει περίπτωση τα ευρήματα να απέχουν από τις μελλοντικές εξελίξεις και η ανάλυση βασίζεται αποκλειστικά και μόνο σε ανοιχτές πηγές και δημόσια έγγραφα, που είναι διαθέσιμα μέχρι και λίγο πριν την ημερομηνία υποβολής της.

Παρακάτω, θα εξετάσουμε τόσο την ιστορική σχέση των δύο κεντρικών εννοιών, όσο και τις απειλές που αναδύονται στο παγκόσμιο γίγνεσθαι μέσα από την υφισταμένη κατάσταση στα ουκρανικά εδάφη, καταλήγοντας στην ανάδειξη υποθετικού σεναρίου εκδήλωσης ενός εκ των κινδύνων που αναγνωρίστηκαν και των πιθανών εκροών του. Έτσι, θα καταλήξουμε στα συμπεράσματα που θα προκύψουν από την έρευνα.

2 Η σχέση επισιτιστικής ασφάλειας και σύγκρουσης

Η σχέση της επισιτιστικής ασφάλειας με τις συγκρούσεις, αποτελεί μια σύνθετη και αμφίδρομη σχέση. Αφ' ενός οι συγκρούσεις, αποτελούν βασική αιτία για την πρόκληση επισιτιστικών κρίσεων, αφ' ετέρου, διαπιστώνεται ότι η επισιτιστική ανασφάλεια, η φτώχεια και η αδυναμία πρόσβασης σε τροφή μπορεί να οδηγήσει στην εκδήλωση βίαιων γεγονότων και συγκρούσεων (Brück, 2016). Η σύγκρουση μπορεί να εμφανισθεί σε διαφορετικές μορφές, ανάλογα με τους εμπλεκόμενους δρώντες. Ενώ παλαιότερα ήταν συχνότερη η σύγκρουση μεταξύ δύο κρατών (διακρατική σύγκρουση) και οι εμφύλιοι πόλεμοι στο εσωτερικό των κρατών (ενδοκρατική σύγκρουση), τις τελευταίες δεκαετίες εμφανίζονται όλο και περισσότερο διαφορετικές μορφές σύγκρουσης όπως η διεθνοποιημένη ενδοκρατική σύγκρουση (internationalized intrastate conflict), ή η μονόπλευρη χρήση βίας από κρατικούς/ μη κρατικούς δρώντες (one-sided conflict) (Shields & Stojetz, 2018). Οι καταστάσεις αυτές, αποσταθεροποιούν τις περιοχές, μειώνουν το αίσθημα ασφάλειας του πληθυσμού και ελαττώνουν τη δυνατότητα της κεντρικής διοίκησης να τις αντιμετωπίσει αποτελεσματικά (Hendrix & Brinkman, 2013).

2.1 Η επισιτιστική ανασφάλεια ως αιτία εκδήλωσης σύγκρουσης

Η ένταση και η πολυπλοκότητα της σχέσης μεταξύ της ένοπλης σύγκρουσης και της επισιτιστικής ασφάλειας φανερώνεται από τη δυσκολία που υπάρχει ώστε να εμφανίζεται η μία ως άμεση συνέπεια ή αιτία της άλλης (Brück, 2016). Βέβαια, η πρόσβαση σε καλλιεργήσιμη γη, λειτούργησε και παλαιότερα ως κίνητρο διακρατικών συγκρούσεων. Στόχος ήταν η επέκταση των συνόρων και άρα η αύξηση των διαθέσιμων πόρων. Στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο κόσμο, τέτοιου είδους συγκρούσεις είναι πιο σπάνιες, δεδομένης της έντονης εμπορικής δραστηριότητας παγκοσμίως, της τεχνολογικής εξέλιξης, η οποία υποβοηθά την καλλιέργεια, καθώς και της ποικιλίας σε τρόφιμα.

Καθώς η σημασία της επισιτιστικής ασφάλειας στην εκδήλωση διακρατικών συγκρούσεων μειώνεται, το ενδιαφέρον των ερευνητών έχει στραφεί στην επίδραση που έχει στην εκδήλωση κοινωνικοπολιτικών αναταραχών και συγκρούσεων (Messer & Cohen, 2006). Σε κάποιες περιπτώσεις η απειλή επισιτιστικής ανασφάλειας ωθεί τα άτομα να διεκδικήσουν και να συμμετάσχουν σε συμπεριφορές που απειλούν την ειρήνη και χαρακτηρίζονται ως αντικοινωνικές (Brück 2016, Ujunwa et. al. 2018). Έτσι, όσοι διαμαρτύρονται και εξεγείρονται για την παροχή τροφίμων, αντιπροσωπεύουν μια γενικότερη απογοήτευση που σχετίζεται με την οικονομική κατάσταση και όχι απλώς με τις τιμές ή την πρόσβαση στα είδη πρώτης ανάγκης (Bush & Martiniello, 2016). Σε άλλες έρευνες, υποστηρίζεται ότι στην πραγματικότητα δεν είναι οι αδύναμοι και εξαθλιωμένοι πολίτες αλλά ομάδες συμφερόντων, που εξεγείρονται πρώτες, θεωρώντας ότι άτομα που βιώνουν οξεία επισιτιστική ανασφάλεια επενδύουν σχεδόν όλη τους την προσπάθεια στην αναζήτηση τροφής, αφήνοντας λίγο χρόνο και ενέργεια για την επίδιωξη αναγκών υψηλότερης τάξης όπως πολιτικοί ή ιδεολογικοί στόχοι (Hendrix & Brinkman 2013).

Η απογοήτευση, η ανασφάλεια και η δυσπιστία προς τις κεντρικές διοικήσεις δημιουργούν συνθήκες κοινωνικής αναταραχής στην περιοχή που εμφανίζονται (Blattman & Miguel, 2010). Έτσι, στο πλαίσιο αυτό, έρευνες έδειξαν ότι είναι πιθανό πολλά άτομα να προσεγγίσουν οικειοθελώς και να ενσωματωθούν σε ένοπλες ομάδες ως ανάγκη να εξασφαλίσουν την οικονομική τους επιβίωση μέσα από τη νίκη της ομάδας (Keen 1998, Hirshleifer 2001), ενώ αλλού θεωρείται περισσότερο επικίνδυνο για τη φυσική και οικονομική επιβίωσή τους να παραμένουν αμέτοχοι, από το να ενταχθούν σε μια ένοπλη ομάδα (Kalyvas & Kocher 2007, Justino 2009). Στα παραδείγματα της Αιθιοπίας (1973-1974) και της Ινδονησίας (1998-1999), διαφαίνονται οι διαφορετικές συνθήκες κάτω από τις οποίες μπορούν να ξεσπάσουν οι βίαιες συγκρούσεις (Shepherd 1975, Fuller & Falcon 1999). Στην πρώτη η παρατεταμένη ξηρασία οφειλόμενη σε κλιματικούς παράγοντες και στη δεύτερη η αλλαγή στην τιμή των βασικών προϊόντων όπως το ρύζι (οικονομικός παράγοντας) αποδεικνύουν ότι η εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης είναι ισχυρός λόγος για την πρόκληση αναταραχών. Ακόμη, ο ανταγωνισμός μεταξύ ομάδων για τον έλεγχο της γης (κοινωνικός παράγοντας) ή η άρνηση πρόσβασης σε αγαθά και καλλιέργεια της γης σε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού (πολιτικός παράγοντας), μπορούν εξίσου να προκαλέσουν την έκρηξη συγκρούσεων [(Τσιάπας, Μεξικό) (Collier & Quaratiello, 1999)].

Η σχέση της επισιτιστικής ασφάλειας με τις συγκρούσεις ούσα κατά τα ευρήματα αμφίδρομη, επηρεάζεται και από το εύρος των τιμών των προϊόντων. Έτσι, η διατήρηση των τιμών σε χαμηλά επίπεδα κάνει τα προϊόντα προσβάσιμα σε όλους, αποτελώντας παράγοντα διατήρησης της ειρήνης και αποφυγής έκρηξης συγκρούσεων. Μολονότι οι περισσότερες έρευνες έχουν δείξει ότι η ύπαρξη συγκρούσεων είναι που οδηγεί σε σοκ τιμών σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο, ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι οι αυξήσεις στα επίπεδα τιμών των τροφίμων είναι ικανές να προκαλέσουν αναταραχές σε αστικά κέντρα (Bellemare, 2015). Το επιχείρημα αυτό βασίζεται στα παράπονα των καταναλωτών για τα επίπεδα των τιμών που μπορούν να οδηγήσουν σε εξεγέρσεις και βίαιες συγκρούσεις ειδικά σε περιοχές όπου οι οικονομίες είναι εύθραυστες και αποτελούν κυρίως εισαγωγείς τροφίμων και όχι παραγωγούς (Brück, 2016). Παρομοίως, διαταραχές στις σοδειές λόγω κλιματικών γεγονότων ή άλλων παραγόντων πλην της σύγκρουσης, μπορεί να επιφέρουν έντονη δυσαρέσκεια και επισιτιστική ανασφάλεια σε ήδη ευάλωτες περιοχές με αποτέλεσμα την έκρηξη περαιτέρω συγκρούσεων. Αυτό, έγινε σαφές σε έρευνες (Miguel et. al. 2004, 2007, 2009 & 2011), όπου μελετήθηκε η σχέση εμφύλιας σύγκρουσης και οικονομικής ανάπτυξης με την ενσωμάτωση ενδιάμεσων μεταβλητών όπως η ξηρασία και οι κλιματικές αλλαγές. Φάνηκε ότι τα πιο ξηρά χρόνια ήταν πιο εύκολη η εμφάνιση συγκρούσεων, σε σχέση με τις λιγότερο θερμές χρονιές (Miguel et. al. 2004, 2007, 2009 & 2011, Verwimp 2012).

2.2 Η σύγκρουση ως αιτία της επισιτιστικής ανασφάλειας

Αρχικά, μελετώντας τη σχέση επισιτιστικής ασφάλειας και σύγκρουσης υπό το πρίσμα της σύγκρουσης ως του ακραίου γεγονότος που προκαλεί την επισιτιστική κρίση, είναι γεγονός ότι η έναρξη βίαιης σύγκρουσης σε μια περιοχή, φέρνει τόσο τον τοπικό πληθυσμό, όσο και τις τοπικές αρχές αντιμέτωπες με το σοκ της διατάραξης της αλυσίδας εφοδιασμού (Brück, 2016). Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τροφίμων, η επισιτιστική ασφάλεια, δεν αφορά μόνο την ύπαρξη τροφής, αλλά επεκτείνεται σε τέσσερα διαφορετικά επίπεδα που αφορούν τη **διαθεσιμότητα** της τροφής, την **πρόσβαση**, τη **σταθερότητα** και τη **χρήση** της (Shields & Stojetz, 2018). Προκειμένου να αναλυθούν οι τέσσερις αυτοί πυλώνες της επισιτιστικής ασφάλειας, η βιβλιογραφία χρησιμοποιεί βοηθητικές μεταβλητές προκειμένου να τους εξετάσει. Έτσι, για να εξετάσει το επίπεδο **διαθεσιμότητας** και **προσβασιμότητας** στην τροφή, χρησιμοποιεί ως δείκτες τη συχνότητα υποσιτισμού (Prevalence of Undernourishment), το βάθος του διατροφικού ελλείματος (Depth of Food Deficit) και το μερίδιο διατροφικής πρόσληψης σε ενέργεια από δημητριακά, ρίζες και βολβούς (Share of dietary energy supply derived from cereals, roots and tubers). Οι δείκτες της αστάθειας των τιμών των τροφίμων (Food Price Volatility Index) και της εξάρτησης από τις εισαγωγές δημητριακών (Cereal Import Dependency Ratio) βοηθούν στην ανάλυση των πυλώνων της **σταθερότητας** και της **χρήσης** της τροφής αναφορικά με το κατά πόσον οι τελευταίες επηρεάζουν το ξέσπασμα συγκρούσεων.

Ταυτόχρονα, η τροφή έχει χρησιμοποιηθεί σε πολλές περιπτώσεις ως όπλο κατά τη διάρκεια συγκρούσεων, προκειμένου να επιφέρει αποτελέσματα υπέρ της μίας ή της άλλης μεριάς εκ των εμπλεκόμενων στη σύγκρουση, παικτών (Kemmerling et. al. 2022, Messer 1994, 1996, Messer et. al. 1998, Messer & Cohen 2001, Messer et. al. 2001). Ειδικότερα, σε ένοπλες συγκρούσεις, στις οποίες στοχοποιούνται συγκεκριμένες πολιτικές, θρησκευτικές ομάδες, ή φυλές καταγράφονται περιπτώσεις περιορισμών στη διάθεση τροφής. Αλλού, υπάρχει εκβιασμός μέρους του αγροτικού πληθυσμού προκειμένου να παρέχει ή να μην παρέχει την παραγωγή του προς συγκεκριμένες ομάδες, ενώ σε άλλες περιπτώσεις παρατηρείται η κατάληψη ή η καταστροφή της παραγωγής (Kemmerling et. al. 2022). Ως εκ τούτου οι εμπλεκόμενες ομάδες καταναλώνουν το μεγαλύτερο μέρος των διαθέσιμων πόρων σε τροφή, ενώ ταυτόχρονα εκμεταλλεύονται τα παραγόμενα προϊόντα προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες τους. Άλλη πρακτική στο πλαίσιο αυτό, είναι είτε η μόλυνση των υδάτων είτε η καταστροφή των υποδομών (Kemmerling et. al. 2022) προκειμένου να παρεμποδιστεί η πρόσβαση του πληθυσμού στα αγαθά.

Σύμφωνα με ορισμένους συγγραφείς (Hendrix & Brinkman, 2013), η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας έχει αρκετές φορές οδηγήσει σε αντίθετα αποτελέσματα όπως σε διατήρηση της σύγκρουσης για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Αυτό οφείλεται στο ότι οι εμπλεκόμενες ομάδες βρίσκουν πρόσβαση στην παροχή βοήθειας, με αποτέλεσμα να μην κάμπτεται κανένα μέρος της σύγκρουσης. Το αποτέλεσμα στις περιπτώσεις αυτές είναι διττό. Σε αρκετές περιπτώσεις έχει καταγραφεί ότι η παροχή βραχυχρόνιας επισιτιστικής βοήθειας δεν απέδωσε καρπούς για τον τερματισμό της σύγκρουσης ή την πρόσκαιρη

αντιμετώπιση της πείνας του τοπικού πληθυσμού, αλλά αντιθέτως την παρέτεινε (Hendrix & Brinkman, 2013). Επομένως η σύγκρουση εξακολουθεί να μαίνεται, ενώ η επισιτιστική ανασφάλεια στον άμαχο πληθυσμό οξύνεται. Σε περιπτώσεις όπως αυτή της Σομαλίας με την οργάνωση Al-Shabaab, της Συρίας με τον ISIS καθώς και στην περίπτωση των πολιτοφυλακών στο Νότιο Σουδάν, καταγράφηκε ακόμη η παρεμπόδιση από τις ένοπλες ομάδες της παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας προς τον πληθυσμό.

Όμως και οι ίδιες οι κυβερνήσεις, επιλέγουν πολλές φορές να εμποδίσουν την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας καταπατώντας εν γνώσι τους τις ανθρωπιστικές αρχές, ειδικά όταν η βοήθεια είναι πολύ πιθανό να φτάσει στις ένοπλες ομάδες με τις οποίες βρίσκονται σε σύγκρουση (Kemmerling et. al. 2022). Για παράδειγμα, στην περίπτωση της Σομαλίας το 2011, οι Ηνωμένες Πολιτείες προέβαλλαν αντιρρήσεις σχετικά με την παροχή βοήθειας σε περιοχές που ελέγχονταν από την οργάνωση Al-Shabaab, γεγονός που καθυστέρησε αρκετά την αποστολή βοήθειας.

Στο ίδιο πλαίσιο, η πρόσφατη (2021) άρνηση της διεθνούς κοινότητας να αναγνωρίσει την κυβέρνηση των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, οδήγησε στην πρόκληση οξείας επισιτιστικής κρίσης (Kemmerling et. al. 2022). Το παράδειγμα της Ρουάντας σε αντιδιαστολή με άλλες περιοχές σύγκρουσης, αποδεικνύει ότι η παροχή επισιτιστικής βοήθειας για την αποκατάσταση και εδραίωση της ασφάλειας δεν αποτελεί εχέγγυο επιτυχίας της διαδικασίας. Εκεί, η παροχή βοήθειας λειτούργησε ως αντικίνητρο για την παραγωγή αγαθών, ενώ όπου συνδυάστηκε ως υποστηρικτική βοήθεια για την προώθηση της παραγωγής και ανοικοδόμησης λειτούργησε με περισσότερη επιτυχία (Teodosijević, 2003).

Οι ένοπλες συγκρούσεις επηρεάζουν ακόμη την παραγωγή προϊόντων στις περιοχές που συμβαίνουν. Εκτενείς έρευνες έχουν μελετήσει την οικονομική ανάπτυξη σε περιοχές και περιόδους ένοπλων συγκρούσεων, καθώς και την παραγωγή και διάθεση προϊόντων. Πιο συγκεκριμένα, οι εμφύλιες συγκρούσεις μπορεί να μειώσουν το ΑΕΠ της χώρας που αντιμετωπίζει τη σύγκρουση έως και 9.1% (Bove, et. al. 2016). Στην περίπτωση της Συρίας, το ΑΕΠ έπεσε τον πρώτο χρόνο του εμφυλίου πολέμου από τα 252 στα 73 (δισ) (The world Bank). Σε άλλες περιπτώσεις φάνηκε ότι η παραγωγή μειώνεται αισθητά κατά τη διάρκεια ένοπλων συγκρούσεων (Brück, 2016). Μικρά νοικοκυριά είναι πλέον αδύνατο και επικίνδυνο να παραμείνουν στις βάσεις τους προκειμένου να φροντίσουν τις σοδειές τους, ενώ αλλού παρατηρήθηκε έλλειψη λιπασμάτων και άλλων αναγκαίων πρώτων υλών, όπως τροφή για τα ζώοειδή (Baumann & Kuemmerle, 2016), μειωμένη προσφορά εργασίας, αδυναμία πρόσβασης σε πιστώσεις ή ακόμη και κλοπή κεφαλαίου και εξοπλισμού (Nillesen 2007, Verpoorten 2009, Rockmore 2015, Munoz-Mora 2016, Blattman & Miguel 2010). Η μείωση της παραγωγής προκύπτει ως μία ακόμη συνέπεια της σύγκρουσης και επηρεάζει την πρόσληψη τροφής τοπικά και διεθνώς.

2.3 Οι ευρύτερες επιπτώσεις της επισιτιστικής ανασφάλειας

Οι συνέπειες των ένοπλων συγκρούσεων στις περιοχές όπου μαίνονται, καθώς και στον πληθυσμό τους, διακρίνονται από τη βιβλιογραφία σε βραχυχρόνιες και μακροχρόνιες. Σαφώς ο εκτοπισμός πληθυσμών και ο θάνατος ανθρώπων είναι η πρώτη και πιο σκληρή συνέπεια της σύγκρουσης, ωστόσο βαθύ πρόβλημα παραμένει η παροχή τροφής και ειδών πρώτης ανάγκης στα μέρη αυτά. Οι επιπτώσεις στην υγεία, καθότι άμεσες, μπορούν να καταδείξουν την ύπαρξη επισιτιστικής κρίσης στις περιοχές αυτές, ή τον κίνδυνο εμφάνισής της. Έτσι, έχει παρατηρηθεί ότι στα μέρη που εκδηλώνονται ένοπλες συγκρούσεις, υπάρχει διαφοροποίηση στην ανάπτυξη των παιδιών οφειλόμενη κατά κύριο λόγο στην πρόσληψη της τροφής των ίδιων, ή των μητέρων τους κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης (Gates, et. al. 2012). Οι επισιτιστικοί δείκτες επηρεάζονται έντονα από τις ένοπλες συγκρούσεις τόσο κατά τη διάρκεια αυτών όσο και το πρώτο διάστημα μετά την ανακωχή ή το τέλος τους.

Συνέπεια της σύγκρουσης στην επισιτιστική κατάσταση, είναι και οι χαμηλοί δείκτες ύψους ή βάρους σε σχέση με την ηλικία και το φύλο του παιδιού (Brück, 2016) που εκφράζουν έναν χρόνιο ή γενικό υποσιτισμό. Συγκεκριμένα, ερευνώντας το ύψος των παιδιών σε σχέση με την ηλικία και το φύλο τους, παρατηρήθηκε ότι τα χαμηλά ποσοστά συνδέονταν με χρόνο, ενώ το χαμηλό βάρος αντανακλά το γενικό υποσιτισμό (Shields & Stojetz 2018). Μεταξύ των περιοχών που ήρθαν αντιμέτωπες με επισιτιστικό σοκ εξαιτίας της σύγκρουσης και εκείνων που αντιμετώπισαν επισιτιστική κρίση εξαιτίας άλλων παραγόντων, παρατηρήθηκαν διαφορές στους ανωτέρω δείκτες. Ως αποτέλεσμα, φαίνεται ότι οι εχθροπραξίες επηρεάζουν την ανάπτυξη των παιδιών σε οριζόντια κλίματα, ισόποσα, ενώ σε περιοχές όπου το σοκ οφειλόταν επί παραδείγματι στην κακή σοδειά, τα κορίτσια έδειχναν να επηρεάζονται διατροφικά από το σοκ, ενώ τα αγόρια όχι (Brück, 2016). Παράλληλα, παρατηρήθηκε ότι σε περιόδους όπου οι διεθνείς τιμές είναι αυξημένες, η ανασφάλεια σε περιοχές με χαμηλά εισοδήματα δείχνει να χειροτερεύει ακόμη περισσότερο (Arezki & Brückner, 2011) μεγαλώνοντας έτσι την απόσταση ανάμεσα σε αυτούς που μπορούν να ανταπεξέλθουν στις αυξήσεις και σε αυτούς που δεν μπορούν και συνδέοντας την επισιτιστική ανασφάλεια με την αύξηση τιμών.

Μελέτες περίπτωσης σε χώρες της Αφρικής, έχουν αποδείξει ότι οι χώρες αυτές εμφανίζονται ιδιαίτερα ευάλωτες ως προς την επισιτιστική ασφάλεια (Messer & Cohen 2006, Messer & Cohen 2020, Brück & d'Errico 2019). Αυτό, οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι οι πολίτες των περιοχών αυτών έχουν αρκετές φορές αντιμετωπίσει οξεία ή χρόνια επισιτιστική ανασφάλεια, λόγω πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών παραγόντων, αλλά και των ένοπλων συγκρούσεων που έχουν εκδηλωθεί. Η έκρηξη ένοπλων συγκρούσεων στα εδάφη τους έχει ως συνέπεια μείωση της παραγωγής, σοκ από την άνοδο τιμών σε ήδη ευάλωτα σε διακυμάνσεις νοικοκυριά και ενίοτε οδηγεί στη χρήση της τροφής ως όπλου (Brück 2016, Kemmerling et. al. 2022). Έτσι, οι πληθυσμοί των περιοχών αυτών αντιμετωπίζουν σοβαρή επισιτιστική ανασφάλεια και φτώχεια, (Messer & Cohen, 2020).

Παράλληλα, η έκρηξη συγκρούσεων σε περιοχές που αποτελούν σημαντικούς προμηθευτές για ορισμένες από τις χώρες αυτές (όπως επί παραδείγματι η σύγκρουση στην Ουκρανία), προκαλεί επιπλέον ανασφάλεια αναφορικά με πιθανές διακοπές, σοκ και διακυμάνσεις στην εφοδιαστική αλυσίδα (Teodosijević, 2003). Η συμπίκνωση των εισαγωγών από λίγους προμηθευτές, αλλά και η μεγάλη σε ποσοστό εισαγωγή ειδών πρώτης ανάγκης φέρνει τις χώρες αυτές σε θέση εξάρτησης και τις καθιστά ευάλωτες και εκτεθειμένες σε τυχόν γεγονότα στις περιοχές από τις οποίες εισάγουν (Teodosijević, 2003). Ακόμη, έχει φανεί ότι η εμφάνιση συγκρούσεων σε περιοχές που αποτελούν σημαντικούς προμηθευτές παγκοσμίως, θέτει σε κίνδυνο το παγκόσμιο εμπόριο και τις αλυσίδες εφοδιασμού, προκαλώντας τόσο βραχυχρόνια, όσο και μακροχρόνια προβλήματα (Ruta, 2022). Πέρα από την αντικειμενική δυσκολία της λειτουργίας στα ουκρανικά εδάφη, οι επιβληθείσες στη Ρωσία κυρώσεις, και η πολεμική δραστηριότητα έχουν αυξήσει κατά πολύ τον κίνδυνο για τις επιχειρήσεις (Ruta, 2022). Έτσι πολλές εταιρίες που δραστηριοποιούνταν στη μία ή στην άλλη χώρα, έχουν αποχωρήσει.

Οι συγκρούσεις ωστόσο, επιδρούν και στη διεθνή επισιτιστική ασφάλεια. Ο βαθμός, στον οποίο επηρεάζεται η παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια, εξαρτάται από τη διάρκεια και την ένταση των συγκρούσεων αυτών, από τους δρώντες που συμμετέχουν, αλλά και από τη σημασία τους για το διεθνές εμπόριο. Κάθε σύγκρουση προκαλεί στις αγορές διαταραχές μικρές ή μεγαλύτερες, πρόσκαιρες ή πιο διαρκείς. Ο κλυδωνισμός που προκύπτει στις διεθνείς αγορές και η άμεση αύξηση των διεθνών τιμών, αποδεικνύει ότι εκ των πραγμάτων μια ένοπλη σύγκρουση αποτελεί ένα γεγονός που δεν αφήνει αδιάφορο κανέναν, ιδιαίτερα στο σημερινό, παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον (Messer & Cohen, 2006). Η άνοδος των τιμών είναι ίσως η πιο άμεση διεθνής συνέπεια μιας σύγκρουσης. Ωστόσο, οι αυξημένες τιμές έχει φανεί ότι επιφέρουν με τη σειρά τους κοινωνική δυσαρέσκεια (Bellemare, 2014) οδηγώντας έτσι σε ένα ντόμινο συνεπειών, που εκκινεί από την εκδήλωση σύγκρουσης.

Η διατάραξη των αλυσίδων παραγωγής, αποτελεί μια βασική και σημαντική συνέπεια των συγκρούσεων παγκοσμίως και συνδέεται άμεσα με τη διανομή των τροφίμων. Αυτή, μπορεί να προκύπτει από τη διακοπή εμπορικών δραστηριοτήτων σε συγκεκριμένες περιφέρειες του πλανήτη ή και από την αδυναμία παραγωγής και εξαγωγής ικανής ποσότητας για την κάλυψη των παγκόσμιων αναγκών. Σε άλλες περιπτώσεις, η αύξηση του κόστους των μεταφορικών, η δυσκολία εύρεσης ασφαλών εμπορικών οδών, η μείωση των αποθεμάτων παγκοσμίως ή ο αποκλεισμός λιμένων αποτελούν γεγονότα που προκύπτουν από την εκδήλωση συγκρούσεων και διαταράσσουν την παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια (Verwimp, 2012).

Πιο συγκεκριμένα, η αναπόφευκτη μείωση της παραγωγής, συνδυάζεται με τη μείωση των αποθεμάτων και τη μείωση της διανομής. Εναλλακτικοί προμηθευτές αποφασίζουν με τη σειρά τους να μειώσουν τον όγκο των εξαγωγών τους προκειμένου να διασφαλίσουν την εσωτερική επάρκεια προϊόντων με αποτέλεσμα την επιπλέον πίεση των διεθνών αγορών και των παγκόσμιων διαθεσίμων, που οδηγούν στη διεθνή αύξηση των τιμών. Η αύξηση των τιμών με τη σειρά τους πιέζουν τους καταναλωτές και τα νοικοκυριά και αναγκάζουν τις

κυβερνήσεις διεθνώς να λάβουν μέτρα κοινωνικής πολιτικής, ώστε να αποφύγουν τις πιο σοβαρές συνέπειες της επισιτιστικής κρίσης, όπως τη βαθιά μείωση της αγοραστικής δύναμης και κατά συνέπεια την αδυναμία των πολιτών τους να έχουν πρόσβαση σε βασικά αγαθά (Bellemare, 2014). Ταυτόχρονα, δοκιμάζονται οι διεθνείς ισορροπίες και η στάση των τρίτων κρατών απέναντι σε μια σύγκρουση. Δεν είναι λίγα τα ιστορικά παραδείγματα (Συρία, Γιουγκοσλαβία), στα οποία η έκρηξη συγκρούσεων οδήγησε σε επέμβαση τρίτων χωρών και στην αλλαγή των ισορροπιών στο διεθνές σύστημα. Ως εκ τούτου, μια σύγκρουση είναι δυνατόν να επιφέρει αλυσιδωτές επιπτώσεις σε διαφορετικές εκφάνσεις της ζωής (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό επίπεδο) τόσο στην περιοχή όπου μαίνεται, όσο και διεθνών.

3 Ανάλυση της Σύγκρουσης Ρωσίας- Ουκρανίας

Η έκρηξη της πολεμικής σύγκρουσης μεταξύ της Ρωσίας και της Ουκρανίας στις 24 Φεβρουαρίου 2022, έθεσε πολύ σύντομα εν αμφιβόλω την επισιτιστική ασφάλεια, σε τοπικό, περιφερειακό και σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό εκδηλώθηκε με απόλυτο τρόπο, μέσω της ραγδαίας και διαρκούς ανόδου των τιμών. Πιο συγκεκριμένα, η ρωσο-ουκρανική σύρραξη πέρα από την πρόκληση ανθρωπιστικής καταστροφής, οδήγησε ακόμη στη διακοπή της αγροτικής δραστηριότητας, αλλά και κάθε εμπορικής διαδικασίας στα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας.

3.1 Η σύγκρουση Ρωσίας- Ουκρανίας

Οι επιπτώσεις της εν εξελίξει ένοπλης σύγκρουσης μεταξύ της Ρωσίας και της Ουκρανίας, φάνηκε από την πρώτη στιγμή ότι θα έχουν άμεση επίδραση στις διατροφικές συνήθειες και τον επισιτισμό των ανθρώπων παγκοσμίως. Η πολεμική δραστηριότητα δοκιμάζει τις αντοχές τόσο στις εγγύς της σύγκρουσης περιοχές, όσο και στις πιο μακρινές, ενώ η επισιτιστική ανασφάλεια δεν επηρεάζει μόνο χώρες ασταθείς, χωρίς εγχώρια παραγωγή ή πλήρως εξαρτώμενες από τις εισαγωγές, αλλά επιδρά οριζοντίως σε όλο το φάσμα των εμπορικών σχέσεων παγκοσμίως. Αμφότεροι οι δρώντες που συμμετέχουν στη σύγκρουση, αποτελούν σε παγκόσμιο επίπεδο σημαντικούς εξαγωγείς αγροτικών, χημικών προϊόντων, σιτηρών, ηλιέλαιου, λιπασμάτων και των πρώτων υλών τους (Berkhout et. al. 2022). Ως εκ τούτου, η σύγκρουση αυτή προκαλεί κλυδωνισμούς στην παγκόσμια εφοδιαστική αλυσίδα και δοκιμάζει εξίσου τις ευάλωτες, εκτεθειμένες χώρες, αλλά και τη σταθερότητα του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος, ιδιαίτερα μετά την επιβολή κυρώσεων σε Ρωσία και Λευκορωσία από ομάδες δυτικών χωρών.

3.1.1 Η σημασία των εμπλεκόμενων για το διεθνές εμπόριο

Αρχικά, όπως ήδη αναφέρθηκε τόσο η Ρωσική Ομοσπονδία, όσο και η Ουκρανία αποτελούν σημαντικούς εξαγωγείς βασικών ειδών διατροφής όπως το σιτάρι και το κριθάρι, αλλά και άλλων προϊόντων που χρησιμοποιούνται ως πρώτες ύλες στη βιομηχανία (Ruta, 2022). Είναι χαρακτηριστικό ότι το 2021 οι συνολικές τους εξαγωγές αποτελούσαν το 30% του παγκόσμιου εμπορίου σιτηρών (FAO, Απρίλιος 2022). Κατά μέσο όρο, οι δύο δρώντες παρέχουν πάνω από το 50% της παραγωγής σε παγκόσμιο επίπεδο σε ηλιέλαιο, ενώ τα ποσοστά παραγωγής για το κριθάρι, το σιτάρι και το καλαμπόκι/αραβόσιτος κυμαίνονται στο 19, 14 και 4% αντίστοιχα για τα έτη 2016-2017 και 2020-2021 (FAO, Απρίλιος 2022). Ερευνώντας τα ποσοστά εξαγωγών, φαίνεται ότι κατά το 2020 και οι δύο χώρες μαζί, κατείχαν πάνω από το 60% της παγκόσμιας εξαγωγής ηλιέλαιου, ενώ για το σιτάρι, τον αραβόσιτο/καλαμπόκι και τον ηλιόσπορο τα ποσοστά φτάνουν το 28, 16 και 23% αντίστοιχα (FAO, Μάρτιος 2022). Τα υψηλά επίπεδα εξαγωγών, επιτρέπουν να κατανοήσουμε την ύπαρξη σημαντικού κινδύνου για την παγκόσμια εφοδιαστική αλυσίδα σε περίπτωση διαταραχών στην παραγωγή ή τη διάθεση λόγω των κυρώσεων της Δύσης προς τη Ρωσία.

Όσον αφορά την τελευταία, αυτή αποτελεί ακόμη σημαντικό προμηθευτή στον τομέα τις ενέργειας, των χημικών προϊόντων και των λιπασμάτων (Berkhout et. al. 2022). Καθώς η ενέργεια αποτελεί ένα μεγάλο κεφάλαιο, στο παρόν πόνημα θα εστιάσουμε στην προμήθεια των λοιπών προϊόντων και θα αναφερθούμε στην πρώτη μόνο στο σημείο όπου επηρεάζει την παραγωγή και διάθεση των εξεταζόμενων αγαθών. Έτσι, είναι γεγονός ότι οι τιμές των λιπασμάτων παρουσίαζαν άνοδο ήδη προ του ξεσπάσματος της σύγκρουσης το Φεβρουάριο του διανύοντος έτους και συγκεκριμένα από τον Ιανουάριο 2021, ακολουθώντας την άνοδο των τιμών στο πετρέλαιο και το αέριο (Benton, et. al. 2022). Κατά το 2021, η Ρωσία κάλυπτε περίπου το 19% των αναγκών σε νιτρικά λιπάσματα σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ για τα λιπάσματα φωσφόρου και ποτάσας τα ποσοστά βρίσκονται στο 16 και 21% αντίστοιχα (FAO, Μάρτιος 2022). Η εξάρτηση της παγκόσμιας αγοράς από τη Ρωσία στον τομέα των λιπασμάτων, ενέχει τον κίνδυνο διαταραχής του εφοδιασμού των προϊόντων αυτών με δυσμενή αποτελέσματα κυρίως για τις χώρες- εισαγωγείς. Ένα παράδειγμα των αποτελεσμάτων αυτών, αποτελεί η περαιτέρω άνοδος των τιμών στα λιπάσματα, αλλά και στα τρόφιμα, η καλλιέργεια των οποίων εξαρτάται από τη χρήση των πρώτων αμέσως μόλις ξέσπασε η σύγκρουση.

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, ήρθε σε μια περίοδο όπου οι τιμές των διατροφικών και αγροτικών προϊόντων ήταν ήδη σε ιστορικά υψηλά επίπεδα εξαιτίας αφ' ενός της υπάρχουσας ενεργειακής κρίσης και της χαμηλής συγκομιδής στη Λατινική Αμερική, στην Ευρώπη και στην Ασία το 2021 (Abay et. al. 2022) και αφ' ετέρου των επιπτώσεων της πανδημίας COVID-19 (μείωση και διαταραχές της εμπορικής δραστηριότητας), από την οποία τα κράτη και οι κυβερνήσεις του κόσμου προσπαθούσαν τον τελευταίο χρόνο να επανέλθουν (FAO, Απρίλιος 2022). Αυτό, είχε ως αποτέλεσμα με την έναρξη της εισβολής να υπάρξει άμεση άνοδος των τιμών σε πληθώρα βασικών αγαθών παγκοσμίως, όπως είναι τα σιτηρά. Συγκεκριμένα, ο δείκτης τιμών τροφίμων του Παγκόσμιου Οργανισμού Τροφίμων έφτασε το Μάρτιο 2022 τις 159.3 μονάδες, σε μια αύξηση 12.6% σε σχέση με το Φεβρουάριο 2022 (Abay et. al. 2022) στα τέλη του οποίου ξέσπασε η σύγκρουση. Αρκεί να αναφερθεί ότι κατά το Φεβρουάριο του 2022 ίδιος δείκτης είχε σημειώσει ιστορικό υψηλό με 21% άνοδο σε σχέση με τον ίδιο μήνα του προηγούμενου έτους (FAO, Απρίλιος 2022).

Σαφώς, το παγκόσμιο εμπόριο δεν έρχεται πρώτη φορά αντιμέτωπο με μεγάλες αυξήσεις στα προϊόντα και άρα με τον κίνδυνο παγκόσμιας επισιτιστικής κρίσης. Την περίοδο 2007-2008 οι τιμές των αγροτικών προϊόντων είχαν αυξηθεί και πάλι, με τα αίτια να αποδίδονται σε ένα συνδυασμό πραγμάτων. Αφ' ενός την περίοδο αυτή παρατηρήθηκαν χαμηλά αποθέματα σιτηρών, διαταραχές στον εφοδιασμό και αύξηση των τιμών πετρελαίου λόγω πτώσης των αμερικανικών διαθεσίμων (Berkhout & van Bruchem, 2009, Ναυτεμπορική) και αφ' ετέρου παρατηρήθηκε απότομη αύξηση της ζήτησης για την παραγωγή βιοκαυσίμων (Berkhout et. al. 2022). Η ίδια αύξηση επαναλήφθηκε και την περίοδο 2010-2011 οφειλόμενη σε παρόμοιες αιτίες και κακή χρονιά συγκομιδής (Berkhout en Roza, 2012), ενώ τα ανωτέρω στοιχεία αποδεικνύουν την έντονη επιρροή των τιμών των αγαθών από πλήθος παραγόντων πέραν της προσφοράς και της ζήτησης. Ωστόσο, αυτό που

θεωρείται ως το βασικό πρόβλημα για τα νοικοκυριά σε κάθε επηρεαζόμενη περιοχή, είναι το γεγονός των διατηρούμενων αυξημένων τιμών ακόμη και σε περιόδους αποκλιμάκωσης των διεθνών τιμών.

3.1.2 Οι ευρύτερες συνέπειες της σύγκρουσης για την Ουκρανία

Το κατά πόσον η σύγκρουση στα ουκρανικά εδάφη επηρέασε και επηρεάζει την επισιτιστική ασφάλεια σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο, διαφάνηκε ήδη από το ισχυρό σοκ που δέχθηκαν οι αγορές με την έναρξη του πολέμου. Είναι σαφές ότι η παραγωγή εντός της Ουκρανίας ήταν αδύνατο να συνεχιστεί, ιδιαίτερα κατά την περίοδο έως τον Απρίλιο του 2022, οπότε οι μάχες μαίνονταν σε αστικά κέντρα με ιδιαίτερη ένταση και κάλυπταν το μεγαλύτερο μέρος της χώρας. Ταυτόχρονα, οι βομβαρδισμοί παραγωγικών εγκαταστάσεων, βιομηχανικών μονάδων και των υποδομών, δημιούργησε σοβαρό πρόβλημα στην εφοδιαστική αλυσίδα στο εσωτερικό της Ουκρανίας (Benton et. al. 2022). Κατά τους πρώτους μήνες της σύγκρουσης, η χώρα αντιμετώπισε ελλείψεις σε καύσιμα, ανθρώπινο δυναμικό, αλλά και σε γεωργικές εισροές σε όλη τη χώρα, που κατέστησαν αδύνατη τη συνέχιση της παραγωγής, ενώ ταυτόχρονα προέβη σε απαγόρευση των εξαγωγών σιταριού. Υπολογιζόταν ότι για την άνοιξη του 2022 μόνο ένα ποσοστό μεταξύ 50 και 70 τοις εκατό της ουκρανικής γης θα μπορούσε να καλλιεργηθεί (The European Commission's knowledge center for global food and nutrition security, Απρίλιος 2022), ενώ σε νεότερες έρευνες υπολογίστηκε ότι το φθινόπωρο του 2022 περίπου το 30% της ουκρανικής γης θα παραμείνει ακαλλιεργητό (The European Commission's knowledge center for global food and nutrition security, Μάιος 2022).

Παράλληλα, οι κυρώσεις στις ρωσικές και λευκορωσικές εισαγωγές, αποσταθεροποιούν την παγκόσμια αγορά έτι περαιτέρω, με τις ανάγκες της ζήτησης από εναλλακτικές πηγές να αυξάνονται (The European Commission's knowledge center for food and nutrition security, Μάιος 2022). Υπολογίζεται ότι σημαντική θα είναι η μείωση αζωτούχων λιπασμάτων που προέρχονται από την παραγωγή αζώτου και αερίου, λιπασμάτων ποτάσας και νιτρονίου, τα οποία εξίσου παράγονται στις περιοχές κυρώσεων. Από την έλλειψη των ανωτέρω λιπασμάτων, επηρεάζεται μεγάλο μέρος της παραγωγής που καλλιεργείται στον Καναδά, τις ΗΠΑ, την ΕΕ και την Ουκρανία με άμεση συνέπεια την περαιτέρω αύξηση των τιμών και τον περιορισμό των αποθεμάτων (Benton et. al. 2022).

Την ίδια στιγμή, σημαντική εξέλιξη για το παγκόσμιο εμπόριο αποτελεί η διακοπή κάθε εμπορικής δραστηριότητας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και της Θάλασσας του Αζωφ. Το κλείσιμο των εκεί λιμανιών, ανάγκασε την αλλαγή της διαδρομής των εμπορευμάτων, με τη χρήση τρένων και άλλων οδών από ξηράς, ενώ προκάλεσε σοκ στους εισαγωγείς που εναπέθεταν τις προμήθειες αρκετών χωρών στο θαλάσσιο εμπόριο της περιοχής (Benton et. al. 2022). Φαίνεται ότι οι εξαγωγές μειώθηκαν σε 500.000 τόνους μηνιαίως, από 5 εκατομμύρια που ήταν προ της εκδήλωσης της σύγκρουσης (The European Commission's knowledge center for global food and nutrition security, Απρίλιος 2022).

Στα μέσα Ιουλίου υπεγράφη μεταξύ των δύο μερών, συμφωνία, προκειμένου να ρυθμιστεί το ζήτημα των εξαγωγών σιτηρών από τα ουκρανικά λιμάνια, στα οποία παρέμεναν περίπου 25 εκατομμύρια τόνοι και να αποφευχθούν οι συνέπειες ενός ευρύτερου κινδύνου επισιτιστικής ανασφάλειας. Πιο συγκεκριμένα, αποφασίστηκε η δημιουργία ενός κέντρου ελέγχου με έδρα την Κωνσταντινούπολη προκειμένου να καθορίσει τη διάνοιξη ασφαλούς θαλάσσιου διαδρόμου στη Μαύρη Θάλασσα, ο οποίος βάσει της συμφωνίας «θα εξαιρείται από κάθε στρατιωτική δραστηριότητα» (Euronews) με διάρκεια τεσσάρων μηνών, που θα ανανεώνεται αυτόματα. Τα πλοία θα εξέρχονται από τα ουκρανικά χωρικά ύδατα συνοδεία ουκρανικών πλοίων, ενώ αν χρειαστεί αποναρκοθέτηση, αυτή αποφασίστηκε να γίνει από τρίτη χώρα πλην των συμμετεχουσών στις διαπραγματεύσεις. Από τη Ρωσία ζητήθηκε να επιθεωρείται ενδελεχώς κάθε πλοίο, προκειμένου να αποφευχθεί η προμήθεια όπλων προς την Ουκρανία. Ταυτόχρονα, υπεγράφη και μνημόνιο με το οποίο οι κυρώσεις των δυτικών χωρών δε θα περιλαμβάνουν τις εξαγωγές ρωσικών σιτηρών και λιπασμάτων άμεσα ή έμμεσα. Μάλιστα, το μνημόνιο αυτό απετέλεσε για τη Ρωσία εκ των ων ουκ άνευ όρο(sine qua non) (UN news, 2022). Μέχρι τις 18 Σεπτεμβρίου περίπου 3.7 εκατομμύρια τόνοι τροφίμων είχαν αποπλεύσει από τα ουκρανικά λιμάνια μετά τη ρωσο-ουκρανική συμφωνία (Reuters).

3.1.3 Οι ευρύτερες συνέπειες της σύγκρουσης διεθνώς

Οι επιπτώσεις της ρωσο-ουκρανικής σύγκρουσης στην παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια συνεπιδρούν μαζί με τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, αλλά και άλλων γεωπολιτικών γεγονότων που επηρεάζουν τις περιφέρειες και σαφώς με τις επιπτώσεις της πανδημίας. Στο ευρωπαϊκό επίπεδο, ως αποτέλεσμα της παρούσας πολεμικής σύγκρουσης οι αυξήσεις του κόστους παραγωγής, μεταφοράς και προμήθειας των αγαθών, αλλά και των καυσίμων επιφέρουν μια μεγάλη συνολική άνοδο των τιμών καταναλωτή (Saâdaoui et. al. 2022). Έτσι η συνολική αύξηση του κόστους ζωής πιέζει τα νοικοκυριά και εντείνει τις κοινωνικές ανισότητες, σε μία περίοδο που οι κυβερνήσεις, τουλάχιστον εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οδεύουν προς την κατεύθυνση μείωσης των κοινωνικών δαπανών και επιδιώκουν την αύξηση των αμυντικών και στρατιωτικών εξοπλισμών (Benton et. al. 2022).

Στον υπόλοιπο κόσμο, συνολικά 44 χώρες στην Αφρική, την Ασία, τη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική, παρουσιάζουν άμεσες ανάγκες για παροχή εξωτερικής βοήθειας σε τρόφιμα (The European Commission's knowledge center for global food and nutrition security, Μάρτιος 2022), ενώ λόγω της επιδεινούμενης κατάστασης που προκύπτει από τον πόλεμο στα ουκρανικά εδάφη, ενδέχεται να υπάρξει αδυναμία παροχής βοήθειας και από το παγκόσμιο πρόγραμμα σίτισης του ΟΗΕ, καθώς η άνοδος των τιμών επηρεάζει τις οικονομικές απαιτήσεις του. Τέλος, κατά το ξέσπασμα του πολέμου ήταν έντονη η πεποίθηση για αποδυνάμωση του ρωσικού νομίσματος έναντι του δολαρίου. Αυτό, αύξησε το φόβο για μείωση των εισροών συναλλάγματος σε χώρες της κεντρικής Ασίας από τη Ρωσία, η οποία αποτελεί μεγάλο επενδυτή της περιοχής, προκαλώντας κίνδυνο επισιτιστικής κρίσης (The European Commission's knowledge center for global food and nutrition security, Μάρτιος 2022). Ωστόσο, με τα σημερινά δεδομένα αυτό φαίνεται να μην

επιβεβαιώνεται, αφού η ισοτιμία τελευταία είναι 1.00 US Dollar= 60.499873 Russian Rubles (XE currency converter, Σεπτέμβριος 2022), ενώ πριν τον πόλεμο ήταν 1.00 US Dollar= 72,8533 Russian Rubles.

Ωστόσο, η εύθραυστη κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι οικονομίες παγκοσμίως, ενδεχομένως να περιορίσει πράγματι την εισροή συναλλάγματος από τη Ρωσία προς τις χώρες της κεντρικής Ασίας. Γενικότερα, όπως διαπιστώνεται, το μέγεθος της επισιτιστικής ανασφάλειας και της κρίσης, την οποία θα αντιμετωπίσουν οι πολίτες, είναι αντιστρόφως ανάλογο με το εισόδημά των χωρών. Αυτό συνεπάγεται ότι, όσο πλουσιότερες είναι οι επηρεαζόμενες χώρες, τόσο μικρότερη είναι η διαταραχή που θα αντιμετωπίσουν, ενώ ανάμεσα στις χώρες με υψηλό, μεσαίο και μικρό εισόδημα, οι φτωχότερες παρουσιάζονται ως οι πιο ευάλωτες στις διαταραχές (Benton et. al. 2022).

Η ανωτέρω κατάσταση όπως έχει διαμορφωθεί, έχει ως αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος ευάλωτων νοικοκυριών στην Ασία και την Αφρική, το οποίο διαμένει σε περιοχές σημαντικά εξαρτημένες από τις εισαγωγές από τη Ρωσία και την Ουκρανία, να έρχεται αντιμέτωπο ήδη με την αδυναμία πρόσβασης σε βασικά αγαθά είτε λόγω ελλείψεών τους, είτε λόγω μειωμένης αγοραστικής δύναμης (Hellegers, 2022). Πιο συγκεκριμένα, παρά το γεγονός ότι η Ρωσία και η Ουκρανία αποτελούν όπως ήδη εξετάστηκε, σημαντικούς εμπορικούς εταίρους παγκοσμίως, το μέγεθος της ευπάθειας κάθε χώρας, εξαρτάται από το βαθμό εξάρτησης των εισαγωγών της από τις δύο εμπλεκόμενες χώρες (Abay et. al. 2022). Έτσι, η ομάδα των ευρωπαϊκών χωρών, στο επίπεδο των αγροτικών προϊόντων και σιτηρών, εμφανίζεται σε πιο σταθερή κατάσταση σε σχέση με άλλες χώρες αντιμετωπίζοντας μεν την πίεση από τη διακοπή εισαγωγών από την Ουκρανία προς το παρόν όμως μόνο στο επίπεδο της αύξησης των τιμών των καταναλωτικών προϊόντων όπως ήδη αναφέρθηκε και όχι στο ακόμη σοβαρότερο επίπεδο της έλλειψης αγαθών και πρώτων υλών (Berkhout et. al. 2022).

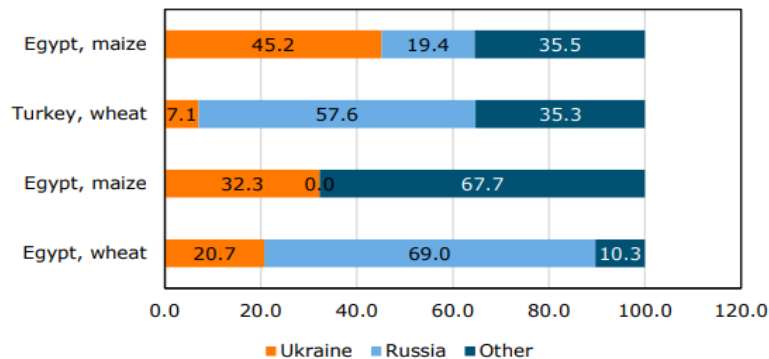
Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος των εισαγωγικών αναγκών τους σε σιτηρά και αγροτικές πρώτες ύλες ενδοκοινοτικά, διασφαλίζοντας έτσι μεγάλο βαθμό αυτάρκειας προχωρώντας στη συνέχεια στην κάλυψη εναπομεινασών αναγκών από άλλους εταίρους όπως η Ουκρανία και η Ρωσία (Berkhout et. al. 2022). Μάλιστα, το μπλοκ των ευρωπαϊκών χωρών φαίνεται ως προς την επάρκεια προϊόντων να μην αντιμετωπίζει ιδιαίτερο πρόβλημα, καθώς εκτός της ήδη αναφερθείσας εσωτερικής παραγωγής, συνορεύει με τη δυτική Ουκρανία, προσφέροντας τη δυνατότητα μεταφοράς μέσω της ξηράς των αναγκαίων γι' αυτή ποσοτήτων, ενώ ταυτόχρονα διατηρεί σε ισχύ συμφωνίες με εναλλακτικούς προμηθευτές.

Στον αντίποδα, χώρες όπως η Αίγυπτος, το Μπαγκλαντές, και η Τουρκία αποτελούν σημαντικούς εισαγωγείς της Ουκρανίας και της Ρωσικής Ομοσπονδίας (Berkhout et. al. 2022), ενώ ταυτόχρονα και γεωγραφικά υστερούν, καθώς για την εισαγωγή των προϊόντων απαιτείται η χρήση ασφαλών θαλάσσιων οδών. Αυτό, έχει ως αποτέλεσμα στην παρούσα κατάσταση μεγαλύτερο κόστος λόγω της αύξησης των τιμών των καυσίμων και των προϊόντων, περισσότερες καθυστερήσεις λόγω ελέγχων για παραβίαση των επιβληθεισών

κυρώσεων και εγγυήσεις για την χρήση ασφαλών διαδρόμων (Benton et. al. 2022). Ως εκ τούτου οι εν λόγω χώρες, καθίστανται αυτομάτως πιο ευάλωτες σε τυχόν διαταραχές που προκαλούνται στον ένα ή στον άλλο εξαγωγέα (Glauben et. al. 2022).

Πιο συγκεκριμένα, η Τουρκία και η Αίγυπτος εισάγουν το σιτάρι που καταναλώνουν από την Ουκρανία και τη Ρωσία σε ποσοστό 65% για την πρώτη και σχεδόν 90% για τη δεύτερη (στοιχεία 2020) (Berkhout et. al. 2022), ενώ ταυτόχρονα η πρώτη διανύει μία περίοδο μεγάλης οικονομικής κρίσης και η δεύτερη αντιμετωπίζει μεγάλες αυξήσεις στις τιμές εδώ και αρκετούς μήνες (Hellegers, 2022). Ωστόσο, οι πιο ευάλωτες από τις διαταραχές των εξαγωγών λόγω του εν εξελίξει πολέμου, είναι γενικότερα οι χώρες των περιοχών της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής και όχι απλώς η Αίγυπτος ή η Τουρκία (Abay et. al. 2022). Εξάλλου, οι δύο αυτές χώρες, αν και σημαντικά εκτεθειμένες όπως αναφέρθηκε, διατηρούν ανοιχτές οδούς επικοινωνίας και προμήθειας με τη ρωσική πλευρά. Αφ' ενός η Τουρκία βρίσκεται κοντά γεωγραφικά, ενώ η Αίγυπτος απαγόρευσε τις εξαγωγές βασικών προϊόντων και υιοθέτησε μέτρα δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής προκειμένου να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στην οξεία κρίση που προκλήθηκε από την αύξηση των τιμών στα σιτηρά (Berkhout et. al. 2022). Ταυτόχρονα αύξησε τις ποσότητες αποθέματος και παρέτεινε τα κοινωνικά προγράμματα (Abay et. al. 2022).

Πίνακας 1: Εισαγωγές από Ρωσία και Ουκρανία επί συνόλου των εισαγωγών σε σιτάρι και κριθάρι στην Αίγυπτο και την Τουρκία 2020 (πηγή: UN Comtrade, data 2020, Berkout 2022)

Ήδη οι περιοχές της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής βιώνουν την αύξηση των τιμών στα αγαθά πρώτης ανάγκης και τα αγροτικά προϊόντα, αφού ο εφοδιασμός τους εξαρτάται από την ικανότητά τους να αγοράζουν σε υψηλότερες τιμές. Το γεγονός αυτό, συνδυαστικά με την χαμηλή αγοραστική δύναμη των κατοίκων τους, τις φέρνει ήδη αντιμέτωπες με την επισιτιστική ανασφάλεια (Abay et. al. 2022). Έτσι, παρά το γεγονός ότι οι ανωτέρω περιοχές δεν είναι στον ίδιο βαθμό εκτεθειμένες και εξαρτώμενες από τις ρωσικές και ουκρανικές εισαγωγές, αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα επισιτιστικής ανασφάλειας. Πολλές χώρες από την περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής, βρίσκονταν ήδη πριν από την έκρηξη του πολέμου σε δύσκολη κοινωνική και οικονομική κατάσταση.

Μια από τις φτωχότερες χώρες της περιφέρειας είναι η Υεμένη, η οποία από τον εμφύλιο πόλεμο του 2015 αντιμετωπίζει μια μεγάλη επισιτιστική κρίση, η οποία οξύνθηκε ακόμη περισσότερο με τη σύγκρουση στην Ουκρανία. Η ίδια, δεν εισάγει σε μεγάλο βαθμό σιτηρά από τη Ρωσική Ομοσπονδία ή την Ουκρανία, αλλά περισσότερο από την Αίγυπτο (Abay et. al. 2022). Συνεπεία της απαγόρευσης εξαγωγών της Αιγύπτου, η Υεμένη βρίσκεται σε εξαιρετικά δεινή θέση να καλύψει μέρος των βασικών αναγκών των ανθρώπων που διαβιούν εκεί (Hellegers, 2022). Ακόμη, η ίδια βασίζεται εξίσου και στην παροχή προμηθειών από τη διεθνή κοινότητα στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής βοήθειας, καθώς και στη βοήθεια από το επισιτιστικό πρόγραμμα του Παγκόσμιου Οργανισμού Τροφίμων. Τόσο η μείωση της ανθρωπιστικής βοήθειας που λαμβάνει η χώρα λόγω της αύξησης τιμών, όσο και οι περιορισμοί των εξαγωγών από τις χώρες-προμηθευτές της, μπορούν να χαρακτηριστούν ως έμμεσες επιπτώσεις και προέρχονται από τις αλυσιδωτές αντιδράσεις που προκύπτουν από την ρωσο-ουκρανική σύγκρουση Boehm et. al. 2022). Έτσι, το ήδη υπάρχον επισιτιστικό πρόβλημα στην Υεμένη έχει επιδεινωθεί έτσι περαιτέρω εξαιτίας των μέτρων που λαμβάνουν οι άλλες χώρες προς αντιμετώπιση της επισιτιστικής ανασφάλειας (Abay et. al. 2022).

Ταυτόχρονα, υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν την ανθεκτικότητα των χωρών αυτών στην παρούσα κρίση. Οι κυρώσεις που έχουν επιβληθεί από μεγάλο μέρος δυτικών χωρών προς τη Ρωσία, καθιστούν δύσκολη την εμπορική δραστηριότητα και για τις χώρες αυτές (χρήση λιμένων, εμπορικών δρόμων κλπ) (Benton et. al. 2022), ενώ οι περιορισμοί των εξαγωγών, σε μια προσπάθεια προστατευτισμού και κάλυψης των εσωτερικών αναγκών από εναλλακτικούς εξαγωγείς (π.χ. Αργεντινή) τις φέρνουν σε ακόμη δυσκολότερη θέση κάλυψης των εσωτερικών αναγκών στα είδη διατροφής (Abay et. al. 2022).

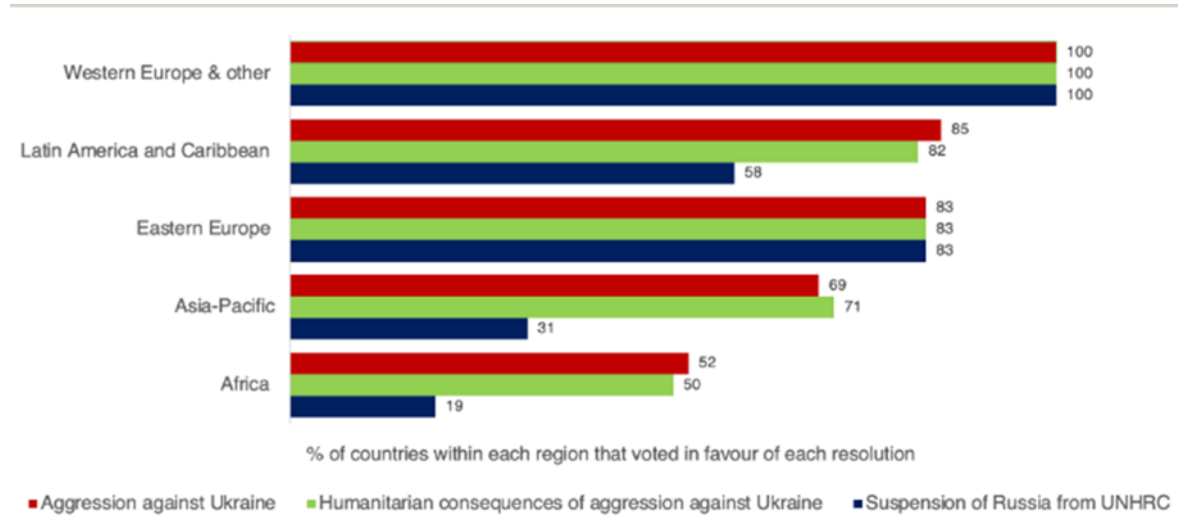
Σε ότι αφορά την Κίνα και την επιρροή της από τις συνέπειες του πολέμου, παρά το γεγονός ότι σε μεγάλο βαθμό παραμένει αυτάρκης στα σιτηρά και ως εκ τούτου δεν επηρεάζεται ιδιαίτερα από τις διαταραχές της εφοδιαστικής αλυσίδας και τη μείωση των εξαγωγών, αποφάσισε να εισάγει, ήδη από τις πρώτες ημέρες του πολέμου, μεγαλύτερες ποσότητες σιτηρών από τη Ρωσία, προκειμένου να αποθηκεύσει μεγάλες ποσότητες και να σταθεροποιήσει τις εγχώριες τιμές χωρίς πρόβλημα (Glauben et. al. 2022). Ωστόσο, φαίνεται ότι αυτή η κίνηση προκαλεί ακόμη μεγαλύτερη πίεση στην παγκόσμια εφοδιαστική αλυσίδα, αφού προκαλείται μείωση των διαθεσίμων (Glauben et. al. 2022). Στον υπόλοιπο κόσμο, παρατηρήθηκε εξίσου μια τάση προστατευτισμού των εγχώριων ποσοτήτων με περιορισμούς των ποσοστών εξαγωγής, προκειμένου να εξασφαλισθεί η κάλυψη των εγχώριων αναγκών. Ο μεγάλος βαθμός εξάρτησης από τις διεθνείς αγορές, καθιστά τις ευάλωτες χώρες, αδύναμες να λάβουν δραστικές αποφάσεις προκειμένου να αντιμετωπίσουν επιτυχώς τις συνέπειες της παρούσας κρίσης.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ήδη για το 2020, 118 εκατομμύρια περισσότεροι άνθρωποι αντιμετώπισαν χρόνια πείνα σε σχέση με το 2019 και 161 εκατομμύρια περισσότεροι άνθρωποι αντιμετώπισαν οξεία επισιτιστική ανασφάλεια, σε μεγάλο βαθμό ως αποτέλεσμα

της πανδημίας COVID-19. Εκτιμάται ότι ο παγκόσμιος αριθμός των υποσιτισμένων ανθρώπων μπορεί να αυξηθεί κατά 8 έως 13 εκατομμύρια ως συνέπεια του πολέμου στην Ουκρανία. Από αυτά, περίπου τρία εκατομμύρια βρίσκονται στην υποσαχάρια Αφρική και ένα εκατομμύριο στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής (MENA region) (Glauben et. al. 2022).

Ταυτόχρονα, η σύγκρουση, την οποία παρακολουθούμε τους τελευταίους μήνες, πέρα από την τεράστια ανθρωπιστική καταστροφή που έχει προκαλέσει τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό της Ουκρανίας, έχει ως συνέπεια και ένα ντόμινο κοινωνικοπολιτικών επιπτώσεων και μεταβολών ιδίως στο διεθνές περιβάλλον (The European Commission’s knowledge center for global food and nutrition security, Απρίλιος 2022). Πιο συγκεκριμένα, από την αρχή της εμπόλεμης κατάστασης υπήρξε μια μετριοπαθής στάση από τις περισσότερες χώρες της Αφρικής απέναντι στην πολιτική καταδίκη της εισβολής, την οποία ζητούσαν έντονα οι εκπρόσωποι των ΗΠΑ, της ΕΕ και των στενών συμμαχικών τους χωρών. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει αφ’ ενός τη στενότητα των σχέσεων τους με τη Ρωσία και αφ’ ετέρου τα διαφορετικά συμφέροντα των χωρών αυτών, λόγω της εξάρτησής τους από τις ρωσικές εισαγωγές. Ωστόσο αυτή η κατάσταση παρουσιάζει την πιθανή δημιουργία νέων τάσεων στο διεθνές σύστημα (Singh, 2022).

Πίνακας 2: Ποσοστιαία απεικόνιση των κρατών σε κάθε περιοχή, που ψήφισαν υπέρ των ψηφισμάτων του ΟΗΕ για την Ουκρανία (πηγή: Institute for Security Studies, 2022)

Η έντονη εξάρτηση των χωρών της Βορείου Αφρικής από τις ρωσικές εξαγωγές σε συνδυασμό με τη γενικότερη πολύ στενή συνεργασία της Ένωσης Αφρικανικών Χωρών και χωρών της Μέσης Ανατολής με τη διάδοχο της ΕΣΣΔ, Ρωσία, οδήγησαν τις χώρες αυτές να κρατήσουν ουδέτερη στάση και να απέχουν από τις θέσεις των μεγάλων δυτικών δυνάμεων τόσο εντός των διεθνών οργανισμών (ΟΗΕ), όσο και στο επίπεδο των συνομιλιών τους με τη Ρωσία. Για παράδειγμα, κατά την ψηφοφορία της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ για έκδοση ψηφίσματος καταδίκης της Ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία, πολλές χώρες της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής απείχαν, ενώ η Συρία και η Ερυθραία ψήφισαν κατά (Resolution No. A/RES/ES-11/1, United Nations Digital Library). Γίνεται λοιπόν κατανοητό

ότι η νέα κατάσταση στο διεθνές περιβάλλον μετά την έναρξη του ρωσο-ουκρανικού πολέμου, αναπροσαρμόζεται και ως προς τη διατήρηση της υπεροχής ορισμένων δυτικών χωρών.

Ακόμη, η εν εξελίξει σύγκρουση ανέδειξε ένα κύμα δυσαρέσκειας των πολιτικών επιλογών σε διάφορα μέρη του πλανήτη (Hatab, 2022). Ενδεικτικά, στις ευρωπαϊκές χώρες υπάρχει έντονη δυσαρέσκεια των πολιτών που διαδηλώνουν όλο και περισσότερο για τις αυξήσεις που έχουν δημιουργηθεί τόσο ως αποτέλεσμα της διατάραξης του διεθνούς εμπορίου, όσο και συνεπεία των κυρώσεων προς τη Ρωσία (Euronews, The Guardian). Φαίνεται ότι το κόστος των κυρώσεων είναι για την Ευρωπαϊκή Ένωση, σχεδόν ίδιο με της Ρωσίας (Ruta, 2022). Σε χώρες όπου οι πληθυσμοί είναι ακόμη περισσότερο εξαρτημένοι από τη διεθνή βοήθεια και τις εισαγωγές από τις εμπλεκόμενες χώρες, όπως στη Σρι Λάνκα, η κατάσταση παρατηρείται ακόμη εντονότερη. Οι πολίτες διαδηλώνουν τους τελευταίους 3 μήνες για τις ελλείψεις σε τρόφιμα, καύσιμα και για τις μεγάλες αυξήσεις των τιμών, ενώ και σε άλλες περιοχές όπως το Μαρόκο, το Μπαγκλαντές και η Νότια Αφρική παρατηρούνται αναταραχές λόγω διακοπών στην ηλεκτροδότηση και αύξησης του κόστους ζωής (Global Protest Tracker, Carnegie endowment for international peace).

3.2 Κίνδυνοι

Η εν εξελίξει σύγκρουση στα ουκρανικά εδάφη, έχει ως αποτέλεσμα την ανάδυση κινδύνων, οι οποίοι συνδέονται άμεσα με την επισιτιστική ασφάλεια, τόσο σε εσωτερικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Οι κίνδυνοι αυτοί μπορούν να διακριθούν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: τους εμπορικούς-οικονομικούς κινδύνους, τους ανθρωπιστικούς-κοινωνικούς και τους πολιτικούς κινδύνους.

3.2.1 Οικονομικοί- εμπορικοί κίνδυνοι

Πιο συγκεκριμένα, στην πρώτη κατηγορία των κινδύνων που γεννώνται από την παρούσα κατάσταση, εντάσσονται οι απειλές που σχετίζονται με την παραγωγή και διάθεση προϊόντων, την αποθήκευσή τους, τη μεταφορά τους, αλλά και την αύξηση του κόστους των παραπάνω δραστηριοτήτων, οι οποίες οδηγούν στην τελική αύξηση της τιμής (FAO Μάρτιος 2022, Berkhout et. al. 2022). Στο εσωτερικό της Ουκρανίας, η επισιτιστική ανασφάλεια σχετίζεται κυρίως την ίδια τη σύγκρουση. Μεγάλες πόλεις βρέθηκαν για αρκετό διάστημα αποκλεισμένες, χωρίς δυνατότητα ανανέωσης των προμηθειών, τα σούπερ μάρκετ παρέμειναν κλειστά, ενώ άλλα υπολειπορούσαν ή δε διέθεταν το μεγαλύτερο μέρος των προϊόντων, αντιμετωπίζοντας έτσι μεγάλο κίνδυνο πλήρους διακοπής του εφοδιασμού. Αυτό, αποτελεί έναν από τους πιο άμεσους κινδύνους που αναδύονται κατά το ξέσπασμα συγκρούσεων (Berkhout et. al. 2022, Garicano et. al. 2022). Ταυτόχρονα, ανακύπτει και ο κίνδυνος διακοπής των οικονομικών συναλλαγών. Ο πληθυσμός δεν είναι σε θέση να διαχειριστεί τα χρήματά του, ούτε να έχει πρόσβαση σε αυτά, γεγονός που έχει σοβαρή επίπτωση στη δυνατότητα των πολιτών να αγοράσουν τα εναπομείναντα αγαθά. Περιοχές

όπως η Μαριούπολη, έφτασαν στα όρια της επισιτιστικής κρίσης λόγω της αδυναμίας να ανεφοδιαστούν με τρόφιμα και είδη πρώτης ανάγκης (BBC).

Εκτός Ουκρανίας, όπως έχει ήδη αναφερθεί, κατά το ξέσπασμα της σύγκρουσης υπήρξε μια δραστική μείωση των εξαγωγών από την πλευρά της Ουκρανίας, οφειλόμενη σε αντικειμενικούς παράγοντες, αλλά και μείωση των εξαγωγών της Ρωσίας, λόγω των επιβαλλόμενων κυρώσεων προς την ίδια και τη Λευκορωσία, ενώ η εμπόλεμη κατάσταση ανέτρεψε τους ετήσιους στόχους των χωρών αυτών για εξαγωγές (FAO Απρίλιος 2022, Garicano et. al. 2022). Ταυτόχρονα, το κλείσιμο εμπορικών λιμένων, η ναρκοθέτησή τους, ο κίνδυνος βομβαρδισμού τους, καθώς και η *de facto* απαγόρευση πλεύσης στη Μαύρη Θάλασσα έχουν προκαλέσει διαταραχές στην εφοδιαστική ροή, ενώ οι τιμές έχουν αυξηθεί κατά πολύ στο σύνολο των εξαγόμενων αγαθών και λόγω της αύξησης του κόστους μεταφοράς τους (Benton et. al. 2022).

Οι ανησυχίες αφορούν ακόμη τις υποδομές αποθήκευσης και επεξεργασίας των προϊόντων, αφού μια πιθανή καταστροφή των μονάδων λόγω βομβαρδισμού, θα επιφέρει επιπλέον πίεση στις αγορές, αφού έτσι μειώνονται ακόμη περισσότερο τα διαθέσιμα αποθέματα. Στο ίδιο πλαίσιο, άλλες χώρες-εξαγωγείς σιτηρών επιβάλλουν περιορισμούς στις εξαγωγές τους, σε μια προσπάθεια να προστατέψουν την εγχώρια ζήτηση, γεγονός που καθιστά την κατάσταση ακόμη πιο επικίνδυνη (FAO Απρίλιος 2022, Benton et. al. 2022). Το ερώτημα που προκύπτει εδώ, αφορά την ικανότητα των χωρών να εξασφαλίσουν απ' ενός ανθεκτικότητα απέναντι σε διαταραχές της εφοδιαστικής αλυσίδας, ενώ προκύπτει ο κίνδυνος της αναίρεσης εμπιστοσύνης προς ξένους προμηθευτές. Δηλαδή, είναι πιθανό, οι χώρες να τείνουν προς εξασφάλιση επάρκειας από το εσωτερικό τους, επιχειρώντας υπό το φόβο της αναξιοπιστίας να περιορίσουν τις εισαγωγές προϊόντων (Garicano et. al. 2022).

Η μείωση της παραγωγής για τον ερχόμενο χειμώνα, συνιστά έναν ακόμη κίνδυνο που επηρεάζει την παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια (The European Commission's knowledge center for global food and nutrition security, Απρίλιος 2022). Ειδικότερα, υπό το φως της έλλειψης ανθρώπινου δυναμικού λόγω μετακίνησης μεγάλου μέρους του ουκρανικού πληθυσμού, της καταστροφής υποδομών άρδευσης, της έλλειψης λιπασμάτων και άλλων υλικών παραγωγής, αλλά και του αισθήματος ανασφάλειας για μια πιθανή περαιτέρω κλιμάκωση του πολέμου κατά τους χειμερινούς μήνες, καθίσταται εξαιρετικά δύσκολη η επιστροφή των αγροτών και το ξεκίνημα της καλλιέργειας για το χειμώνα, προκαλώντας έτσι μεγάλο προβληματισμό για τη συνέχεια της παραγωγής, καθώς και για την κάλυψη του δημιουργούμενου κενού από άλλους προμηθευτές (FAO, Απρίλιος 2022). Μάλιστα, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τροφίμων ανακοίνωσε ότι τα διαθέσιμα εδάφη θα είναι μειωμένα κατά 20%, ενώ νεότερη εκτίμηση ανέφερε μείωση 28% (FAO, Απρίλιος 2022).

Ακόμη, από την γενικότερη ανοδική πορεία στην τιμή των λιπασμάτων, ανακύπτει ένας πρόσθετος κίνδυνος για μικρότερη χρήση τους από τους παραγωγούς διεθνώς οδηγώντας έτσι σε μικρότερη παραγωγή προϊόντων (Berkhout, et. al. 2022). Ο υπαρκτός κίνδυνος μείωσης της παραγωγής, επιφέρει αλυσιδωτές συνέπειες στον εφοδιασμό των χωρών με

βασικά προϊόντα όπως τα σιτηρά και απειλεί την παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια (Garicano et. al. 2022, Abay et.al. 2022). Παρά το γεγονός ότι μέχρι σήμερα δεν έχει υπάρξει πλήρης κατάρρευση των γραμμών εφοδιασμού παγκοσμίως, ο κίνδυνος πλήρους διακοπής των εμπορικών σχέσεων μεταξύ των εξαρτώμενων χωρών και των εμπλεκομένων στη σύγκρουση, αποτελεί μία ακόμη απειλή για τις διεθνείς εμπορικές σχέσεις. Ήδη, η αδυναμία εξαγωγής σιτηρών και λιπασμάτων από τα ουκρανικά λιμάνια προς χώρες- εισαγωγείς έχει φέρει ορισμένες περιοχές του πλανήτη στα όρια της επισιτιστικής κρίσης (Hatab, 2022).

Ταυτόχρονα, με τον εκτοπισμό των πληθυσμών σε γειτονικές περιοχές, ανακύπτει η ανάγκη χρηματοδότησης και οικονομικής υποστήριξης των ανθρώπων αυτών (FAO, Απρίλιος 2022). Έτσι, η έγκριση επιπλέον δαπανών από τους κρατικούς προϋπολογισμούς ή η διεθνής οικονομική βοήθεια προς τις χώρες που δέχονται τις ροές, διαταράσσει την οικονομική σταθερότητα και ενδέχεται να οδηγήσει σε οικονομικές κρίσεις.

3.2.2 Κοινωνικοί- ανθρωπιστικοί κίνδυνοι

Στην κατηγορία των ανθρωπιστικών- κοινωνικών κινδύνων ανήκει ο κίνδυνος της ανεπιτυχούς ενσωμάτωσης των εκτοπισμένων εξαιτίας της σύγκρουσης πληθυσμών στις νέες περιοχές εγκατάστασης. Συγκεκριμένα, η αποτυχία ενσωμάτωσης των προσφύγων στα νέα περιβάλλοντα, η μη παροχή επαρκών χρηματικών βοηθημάτων ή η αδυναμία αντιμετώπισης του μετατραυματικού στρες των παιδιών και των ενηλίκων που βίωσαν σκληρές πολέμους, που δύνανται να προκαλέσουν επισιτιστική ανασφάλεια στους πληθυσμούς αυτούς. Αυτό, θα οδηγήσει σε παραβατικές συμπεριφορές και ενδεχόμενη αύξηση της εγκληματικότητας λόγω της ανάγκης επιβίωσης. Η μη πρόσβαση σε επαρκείς ποσότητες τροφής, η αύξηση του κόστους ζωής στις νέες περιοχές εγκατάστασης, εντείνουν το πρόβλημα της ανασφάλειας. Για την κάλυψη των ανωτέρω αναγκών, απαιτείται από το κράτος η παροχή επιπλέον κονδυλίων και δαπανών για την έκτακτη περίπτωση. Σε περιπτώσεις όπου το κράτος αδυνατεί οικονομικά να παράσχει βοήθεια, η επισιτιστική ανασφάλεια διαχέεται στους εισερχόμενους πληθυσμούς και με τη σειρά της μετατρέπεται σε γενικότερη κοινωνική ανασφάλεια (π.χ. αύξηση εγκληματικότητας).

Ακόμη, στην ίδια κατηγορία κινδύνων που αναδύονται μέσω της ρωσο-ουκρανικής σύγκρουσης εντάσσεται και η αύξηση τιμών και κατ' επέκταση του κόστους ζωής των πολιτών, η μείωση της αγοραστικής δύναμης και η περαιτέρω φτωχοποίηση των ανθρώπων που με τη σειρά της ενδέχεται να οδηγήσει σε κοινωνικές αναταραχές, παραβατικότητα, έξαρση της εγκληματικότητας και διάσπαση της κοινωνικής συνοχής (Verwimp 2012, Hatab 2022). Πιο συγκεκριμένα, η αύξηση των τιμών στα καταναλωτικά προϊόντα, παρατηρείται σε κάθε εμπόλεμη κατάσταση ως μια εκ των άμεσων συνεπειών. Ο κίνδυνος που ενυπάρχει στην αύξηση των τιμών, είναι αφ' ενός η συνολικότερη αύξηση του κόστους ζωής, τόσο στο εσωτερικό της Ουκρανίας, όσο και παγκοσμίως συνεπεία της σύρραξης, αλλά και η αδυναμία των πολιτών (και σε κάποιες περιπτώσεις και ολόκληρων των χωρών) σε διαφορετικές περιοχές να ανταποκριθούν στις αυξήσεις αυτές (Benton et. al. 2022).

Στο εσωτερικό της χώρας, η απειλή αυτή μπορεί να εμφανισθεί μέσα από περιπτώσεις αισχροκέρδειας των επιχειρήσεων που εν μέσω εμπόλεμης κατάστασης έχουν ακόμη διαθεσιμότητα βασικών προϊόντων, ή και μέσα από τη λεγόμενη «μαύρη αγορά». Ταυτόχρονα, είναι πιθανή η λεηλασία καταστημάτων προκειμένου να καλυφθούν οι βασικές ανάγκες των πληθυσμών που παραμένουν στις περιοχές σύγκρουσης. Σε διεθνές επίπεδο, οι πολίτες των άλλων χωρών προκειμένου να καλύψουν τη διαφορά των τιμών, αναγκάζονται να μην ξοδέψουν για άλλες ανάγκες τους, είτε πολλές φορές να μην ανταποκριθούν με συνέπεια στις υποχρεώσεις τους απέναντι στο κράτος (Benton et. al. 2022). Σε αυτό ελλοχεύει ο κίνδυνος το κράτος να πρέπει να ξοδέψει περισσότερα για την παροχή κοινωνικής πολιτικής μέσω επιδομάτων ώστε να μειωθεί η διαφορά των αυξήσεων. Είναι σαφές ότι η αύξηση των τιμών μπορεί να προκαλέσει άμεσο κίνδυνο επισιτιστικής κρίσης, καθώς η αδυναμία πρόσβασης σε βασικά τρόφιμα μειώνει την πρόσληψη των αναγκαίων θερμίδων (FAO, Απρίλιος 2022).

Μια ακόμη απειλή που αναδύεται στο κοινωνικό- ανθρωπιστικό πλαίσιο είναι αυτή της κοινωνικής δυσαρέσκειας, ως αποτελέσματος της επισιτιστικής ανασφάλειας. Στο ίδιο πεδίο, έχει ήδη αναφερθεί ο κίνδυνος πρόκλησης ενδοκρατικής σύγκρουσης, ο οποίος έχει ως αφετηρία την ανάγκη πρόσβασης σε πόρους, προκειμένου οι εκάστοτε πληθυσμοί να εξασφαλίσουν τρόφιμα (Messer, et. al. 2001, Messer & Cohen 2006). Ταυτόχρονα σε σύγχρονες περιπτώσεις, όπου η αγοραστική δύναμη των πολιτών μειώνεται, ανακύπτουν ζητήματα συνοχής και κατ' επέκταση ο πληθυσμός διαιρείται σε εκείνους που ακόμη ανταποκρίνονται στη νέα κατάσταση και σε εκείνους που δεν μπορούν πλέον να χρηματοδοτήσουν τις βασικές τους ανάγκες. Αυτό, οδηγεί στη διάχυση δυσαρέσκειας εντός της κοινωνίας, η οποία ενδέχεται να πυροδοτήσει αναταραχές. Μια τέτοια εξέλιξη, φαίνεται να αποτελεί μια από τις πρώτες επιλογές των ανθρώπων προκειμένου να εκδηλώσουν τη δυσαρέσκειά τους για την εξέλιξη των πραγμάτων και τις επιλογές των πολιτικών ιθυνόντων. Ωστόσο, οι αναταραχές δύνανται να εκδηλωθούν όχι μόνο από τις κοινωνικές ομάδες που βιώνουν τις συνέπειες της προκληθείσας επισιτιστικής ανασφάλειας, αλλά και εν συνόλω του πληθυσμού λόγω των αλλαγών σε όλες τις πτυχές της οικονομικής και κοινωνικής ζωής των ανθρώπων (FAO Μάρτιος 2022, Ohlsson 2000, Messer & Cohen, 2006).

Σε περιπτώσεις έντονης δυσαρέσκειας δύναται να υπάρξει αμφισβήτηση ολόκληρης της κυβέρνησης οδηγώντας έτσι στην κατάρρευση και άρα στην πολιτική αστάθεια (Bush & Martiniello, 2017). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση της Σρι Λάνκα, όπου ο πληθυσμός εν μέσω έντονης δυσαρέσκειας και αδυναμίας πρόσβασης σε βασικά είδη, εξεγέρθηκε καταλαμβάνοντας το Προεδρικό Μέγαρο και διεκδικώντας την εξεύρεση λύσης (Reliefweb, 2022). Αφ' ενός γίνεται εδώ κατανοητή η σύνδεση κοινωνικών και πολιτικών κινδύνων, αφ' ετέρου διαφαίνεται η αλληλουχία των κινδύνων, που με την εμφάνισή τους επιφέρουν άλλους κινδύνους που επηρεάζουν διαφορετικές πτυχές.

3.2.3 Πολιτικοί κίνδυνοι

Στους πολιτικούς κινδύνους που αναδύονται από την παρούσα εμπόλεμη κατάσταση μπορούμε να διακρίνουμε στους κινδύνους εκείνους που αφορούν το εσωτερικό της ουκρανικής επικράτειας και σχετίζονται άμεσα με τη σύγκρουση και την περαιτέρω κλιμάκωσή της και στους εξωτερικούς πολιτικούς κινδύνους, που αφορούν το διεθνές περιβάλλον. Στο εσωτερικό, ο κίνδυνος της πολιτικής ανυπακοής και της «απιστίας» προς το κάλεσμα της κεντρικής κυβέρνησης για αντίσταση, απετέλεσε στην αρχή μια εσωτερική απειλή για τη συνοχή του κράτους, αλλά και δοκίμασε την αποδοχή της κεντρικής κυβέρνησης στο εσωτερικό (Duho et. al. 2022). Η σχέση της απειλής αυτής με την επισιτιστική ασφάλεια, προκύπτει από το γεγονός ότι εν μέσω πολέμου, μια αμφισβήτηση και αδυναμία της κεντρικής πολιτείας να διατηρήσει τα βασικά συστατικά στοιχεία του κράτους, θα οδηγούσε στην πλήρη κατάρρευσή του και θα προκαλούσε χάος στην ουκρανική επικράτεια, αδυναμία ελέγχου του πληθυσμού, λεηλασίες και άρα έναν επιπλέον κίνδυνο πέραν της ρωσικής επίθεσης στο έδαφος της χώρας (Duho et. al. 2022). Άλλος πολιτικός κίνδυνος, ο οποίος διαφάνηκε στο εσωτερικό ήταν η πιθανή διαφοροποίηση της αντιπολίτευσης και η παρακίνηση του πληθυσμού να συνταχθεί με την εχθρική χώρα προς πίεση για παραίτηση και ανατροπή του κυβερνώντος κόμματος, ώστε με τον τρόπο αυτό να αποφευχθεί η περαιτέρω αιματοχυσία.

Σε διεθνές επίπεδο, παρόμοιες πιέσεις σε πολιτικές ηγεσίες δύνανται να προκληθούν εν μέσω των κοινωνικών και ανθρωπιστικών απειλών όπως είναι επί παραδείγματι η ήδη αναφερθείσα πίεση προς τις κυβερνήσεις σε περιοχές, που αντιμετωπίζουν οξύ πρόβλημα επισιτιστικής ανασφάλειας. Πιο συγκεκριμένα, ο κίνδυνος της πολιτικής αστάθειας, μπορεί να προκύψει σε κυβερνήσεις, που μέχρι πρότινος απολάμβαναν τη διεθνή στήριξη και οι οποίες λόγω της στάσης τους στο ζήτημα του ρωσο-ουκρανικού πολέμου τη χάνουν και συνεπεία αυτής, αποκλείονται από διεθνείς αγορές ή προμήθεια επαρκών ποσοτήτων αγαθών πρώτης ανάγκης. Σε αυτό το πλαίσιο προσεκτική είναι και η στάση πολλών αφρικανικών χωρών και χωρών της Μέσης Ανατολής, που αποτελούν βασικούς εισαγωγείς των ρωσικών σιτηρών. Στο ζήτημα των κυρώσεων που επιβλήθηκαν από μερίδα δυτικών χωρών στη Ρωσία, καθώς και στα αντίστοιχα ψηφίσματα διεθνών οργανισμών που αφορούσαν την καταδίκη της εισβολής η πλειοψηφία τους διαφοροποιήθηκε από τη γενική τάση. Παρομοίως, ελλοχεύει σε διεθνές επίπεδο ο κίνδυνος για πιθανή διεύρυνση της σύγκρουσης πέραν του ουκρανικού εδάφους, γεγονός που θα σήμαινε τη γενικευμένη σύγκρουση σε ευρωπαϊκό έδαφος με δραματικές συνέπειες στην επισιτιστική ασφάλεια παγκοσμίως. Η εκδήλωση μιας τέτοιας απειλής, θα είχε ως αποτέλεσμα την τεράστια ανθρωπιστική καταστροφή, την εμφάνιση οξείας επισιτιστικής κρίσης σε μεγάλο μέρος της ευρωπαϊκής ηπείρου, ενώ αυτή θα μετατοπιζόταν και σε πολλές περιοχές της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής, που εξαρτούν τις εισαγωγές τους από τις θαλάσσιες ζώνες της Μεσογείου.

Η παρούσα ρωσο-ουκρανική σύγκρουση αναδεικνύει τον κίνδυνο διαδοχικών εξελίξεων λόγω κλιμάκωσης της εμπόλεμης κατάστασης. Συγκεκριμένα, ενυπάρχει ο κίνδυνος χρήσης

πυρηνικών όπλων, ο οποίος θα είχε άμεσες συνέπειες στην όξυνση της επισιτιστικής ανασφάλειας διεθνώς. Μια τέτοια κλιμάκωση, θα οδηγούσε σε έξαρση των επισιτιστικών κρίσεων και δε θα άφηνε ανεπηρέαστες τις μελλοντικές γενιές. Η πυρηνική απειλή αποτελεί το μεγαλύτερο φόβο των πολιτικών ηγεσιών, αλλά και της ανθρωπότητας, ενώ σε περίπτωση που συμβεί, ακόμη και σε περιορισμένο βαθμό, θα έχει άμεσες συνέπειες στον επισιτισμό εκατομμυρίων ανθρώπων εντός και εκτός της Ουκρανίας. Θα επιφέρει διακοπή της παραγωγής για δεκαετίες στις περιοχές που θα επηρεάσει, θα υποπέσει σε αχρηστία μεγάλο μέρος των ήδη παραχθέντων και αγορασμένων προϊόντων, ενώ θα οδηγήσει σε πληθώρα ζητημάτων υγείας και θανάτων, όσων βρεθούν κοντά στο σημείο (Global Security Review, Μάιος 2022).

Τέλος από την ένοπλη σύγκρουση μεταξύ της Ουκρανίας και της Ρωσίας αναδύονται και άλλοι πολιτικοί κίνδυνοι, που σχετίζονται με την ευρωπαϊκή πολιτική αστάθεια, τη δυσaréσκεια των ευρωπαίων πολιτών και την αναδιάρθρωση της διεθνούς τάξης. Ενδεικτικά, ένας κίνδυνος παραμένει η αναδιάρθρωση των διεθνών συμμαχιών και η σύμπλευση με τη Ρωσία, ιδίως από χώρες που εξαρτώνται εμπορικά από αυτή. Προκειμένου να εκτιμηθούν και να κατανοηθούν καλύτερα οι εν λόγω απειλές, οι οποίες ανιχνεύθηκαν θα κατηγοριοποιηθούν σε πίνακες βαθμονόμησης, ώστε στη συνέχεια να εξερευνηθούν τα αποτελέσματά τους.

4 Αναγνώριση και Ανάλυση των Κινδύνων

4.1 Αναγνώριση και Ταξινόμηση Κινδύνων

Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι οι κίνδυνοι, οι οποίοι παρουσιάζονται ανωτέρω καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα κατηγοριών και συνδέονται άμεσα με την επισιτιστική ασφάλεια σε παγκόσμιο επίπεδο. Η εκδήλωση είτε των οικονομικών, είτε των κοινωνικών ή πολιτικών κινδύνων, επηρεάζει σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό τις συνθήκες ζωής των ανθρώπων. Η σύγκρουση που μαίνεται μέχρι σήμερα, απειλεί τη δυνατότητα των ανθρώπων να ανταποκριθούν στο συνεχώς αυξανόμενο κόστος ζωής, ενώ ταυτόχρονα οι τιμές των προϊόντων αυξάνονται τη στιγμή που τα παγκόσμια αποθέματα σε είδη πρώτης ανάγκης όπως τα σιτηρά, μειώνονται. Στο κοινωνικό επίπεδο ταυτόχρονα, η έντονη δυσαρέσκεια που προκαλείται ως αποτέλεσμα της ακρίβειας, ωθεί τους πολίτες σε διαμαρτυρίες και σε ορισμένες περιπτώσεις και σε αναταραχές, ενώ και στο πολιτικό πεδίο, ελλοχεύουν οι κίνδυνοι της αμφισβήτησης των πολιτικών ηγεσιών και η δημιουργία μιας κατάστασης νόμιμο που ενδέχεται να απειλήσει τη διατήρηση της ειρήνης σε άλλες περιοχές του κόσμου. Ο βαθμός στον οποίο οι κίνδυνοι αυτοί μπορούν να επηρεάσουν την επισιτιστική ασφάλεια, ή η πιθανότητα εμφάνισής τους, αναλύεται στους παρακάτω πίνακες.

Πίνακας 3: Αναγνώριση εμπορικών-οικονομικών κινδύνων

Κωδικοποίηση	Κίνδυνος	Πιθανότητα	Αντίκτυπος	Προτεραιότητα
Εμπορικοί- Οικονομικοί				
A1	Έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού	1	3	2
A2	Διακοπή Εμπορικών Σχέσεων	2	4	4
A3	Χρεοκοπία	3	4	5
A4	Έλλειψη πρώτων υλών	1	4	4
A5	Παγκόσμια Οικονομική Κρίση	3	5	5
A6	Μείωση Παραγωγής	4	4	4
A7	Αύξηση Τιμών Προϊόντων	5	4	4
A8	Μείωση / Διακοπή Εξαγωγών	5	5	5
A9	Διαταραχή Εφοδιαστικής Αλυσίδας	5	5	5

A1. Ο κίνδυνος έλλειψης ανθρώπινου δυναμικού, αποτελεί έναν κίνδυνο, ο οποίος φαίνεται να έχει μικρή πιθανότητα να συμβεί, ενώ σε περίπτωση εμφάνισής του ο αντίκτυπος που θα έχει θεωρείται μέτριος. Ως εκ τούτου, δεν αποτελεί για την παγκόσμια κοινότητα υψηλή προτεραιότητα στη λίστα πρόληψης κινδύνων. Εξάλλου, η εύρεση ανθρώπινου δυναμικού, μπορεί να πραγματοποιηθεί δια μέσου μετακινήσεων πληθυσμών προς τις περιοχές όπου διαπιστώνεται ανάγκη.

A2. Η μερική ή ολική διακοπή των εμπορικών σχέσεων, είναι ένας κίνδυνος με μικρή πιθανότητα, δεδομένης της στενής αλληλεξάρτησης του παγκόσμιου εμπορίου. Ταυτόχρονα, σε περίπτωση που αυτή συμβεί, το κόστος κρίνεται να είναι σοβαρό. Ως εκ τούτου, η πρόληψη της εν λόγω απειλής στέκεται ψηλά στη λίστα προτεραιοτήτων των ιθυνόντων.

A3. Ο κίνδυνος της χρεοκοπίας, αποτελεί έναν κίνδυνο, που όλες οι οντότητες επιχειρούν να αποφύγουν. Η πιθανότητα εμφάνισής αυτού του κινδύνου δεν είναι παντού η ίδια. Έτσι, ενώ κάποιες χώρες είναι καλύτερα θωρακισμένες, κάποιες άλλες είναι πιο ευάλωτες. Για το λόγο αυτό, η γενικότερη πιθανότητα εμφάνισής του κυμαίνεται σε μεσαία επίπεδα. Ο

αντίκτυπος που θα είχε, θα ήταν πολύ σοβαρός και για το λόγο αυτό, αποτελεί μια βασική προτεραιότητα των ιθυνόντων.

A4. Ο κίνδυνος έλλειψης πρώτων υλών, δε θεωρείται ένας κίνδυνος με πιθανότητα εμφάνισης. Ο αντίκτυπος που θα προκύψει σε περίπτωση που προκληθεί, ωστόσο φαίνεται να είναι σοβαρός για την ανθρωπότητα. Έτσι, τοποθετείται μεν σχετικά ψηλά στη λίστα προτεραιοτήτων, θεωρείται όμως ότι η πληθώρα διαφορετικών προμηθευτών, μπορεί να καλύψει τις ανάγκες σε πρώτες ύλες με ασφάλεια.

A5. Ο κίνδυνος της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, αποτελεί μια απειλή μέτριας πιθανότητας, με πολύ σοβαρό αντίκτυπο στη διατήρηση και ευημερία των κοινωνιών παγκοσμίως. Για το λόγο αυτό, θεωρείται ότι ανήκει στους κινδύνους υψηλής προτεραιότητας.

A6. Η μείωση της παραγωγής είναι μια απειλή με μεγάλη πιθανότητα εμφάνισης. Δεδομένης της αντικειμενικής δυσκολίας να καλλιεργηθεί μέρος της γης εξαιτίας των εχθροπραξιών, η μείωση της παραγωγής θεωρείται ένας αναμενόμενος κίνδυνος. Ο αντίκτυπος θεωρείται εξίσου σοβαρός, καθώς οι ήδη μειωμένες παραγωγές εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής, μειώνονται έτι περαιτέρω με αποτέλεσμα τη διεθνή αποσταθεροποίηση.

A7. Και η αύξηση τιμών διεθνώς, αποτελεί έναν πολύ πιθανό κίνδυνο να εμφανισθεί μετά την εκδήλωση συγκρούσεων. Ο αντίκτυπος κρίνεται σοβαρός καθώς ελλοχεύει η απειλή της αποσταθεροποίησης και κρίσης στην ευημερία των λαών. Αυτό, οδηγεί στην προτεραιοποίησή του σε σχέση με άλλους κινδύνους.

A8. Η μείωση των εξαγωγών, αποτελεί έναν διαφορετικό κίνδυνο από τη διακοπή εμπορικών σχέσεων που ανιχνεύθηκε παραπάνω και βασίζεται στην αντικειμενική συνθήκη της αδυναμίας εξαγωγών από τις εμπόλεμες περιοχές. Η πιθανότητα εμφάνισής του θεωρείται εξαιρετικά μεγάλη και για το λόγο αυτό βρίσκεται σε υψηλή προτεραιότητα για αντιμετώπιση. Ο αντίκτυπος που θα επιφέρει μια πιθανή εμφάνισή του, είναι εξίσου πολύ σοβαρός αφού επηρεάζει άμεσα την πρόσβαση των ανθρώπων σε αγαθά, την υγεία και τη σταθερότητα.

A9. Η διαταραχή της εφοδιαστικής αλυσίδας αποτελεί μια πολύ σημαντική απειλή για πρόληψη, καθώς η εμφάνισή του συνδέεται με την εμφάνιση επισιτιστικών κρίσεων, αναταραχών και ανασφάλειας παγκοσμίως.

Πίνακας 4: Αναγνώριση κοινωνικών-ανθρωπιστικών κινδύνων

Κωδικοποίηση	Κίνδυνος	Πιθανότητα	Αντίκτυπος	Προτεραιότητα
Κοινωνικοί- Ανθρωπιστικοί				
B1	Προσδόκιμο ζωής	2	4	1
B2	Διάσπαση Κοινωνικής Συνοχής	3	4	3
B3	Αύξηση παραβατικότητας	3	3	1
B4	Κοινωνική Αναταραχή	4	4	4
B5	Κοινωνική Δυσαρέσκεια	4	3	3
B6	Αύξηση προσφυγικών ροών	5	2	3
B7	Αύξηση Κόστους Ζωής/ Μείωση Αγοραστικής Δύναμης	5	4	3

B1. Ο κίνδυνος μείωσης του προσδόκιμου ζωής, προερχόμενος είτε από την ένοπλη σύγκρουση, είτε ως αποτέλεσμα της επισιτιστικής ανασφάλειας αποτελεί έναν κίνδυνο με σχετικά μικρή πιθανότητα εκδήλωσης, ωστόσο ο αντίκτυπός του σε περίπτωση εμφάνισης είναι σχετικά σοβαρός. Η αναπόφευκτη μείωση του ανθρώπινου δυναμικού θα οδηγήσει σε μείωση της παραγωγής. Για το λόγο αυτό οι ενέργειες πρόληψής του χρειάζεται να είναι στοχευμένες.

B2. Ο κίνδυνος της διάσπασης της κοινωνικής συνοχής, αποτελεί έναν κίνδυνο μέτριας πιθανότητας, ο οποίος δύναται να έχει μεγάλο αντίκτυπο για τη συνολική ασφάλεια. Έτσι, θεωρείται μέτριας προτεραιότητας για τους ιθύνοντες και ταξινομείται πιο χαμηλά από άλλους κινδύνους.

B3. Η αύξηση της παραβατικότητας εξαιτίας της επισιτιστικής ανασφάλειας, είναι ένας κίνδυνος μέτριας πιθανότητας, ενώ ο αντίκτυπός της είναι εξίσου μέτριος για την ευρύτερη ασφάλεια των περιοχών, στις οποίες εμφανίζεται. Ως κίνδυνος δεν αποτελεί εξαιρετικά βασική προτεραιότητα των πολιτικών ιθυνόντων.

B4. Η κοινωνική αναταραχή εξαιτίας επισιτιστικής ανασφάλειας αποτελεί έναν κίνδυνο με υψηλές πιθανότητες εκδήλωσης. Σοβαρός φαίνεται να είναι ο αντίκτυπός του ευρύτερα στην κοινωνία που εμφανίζεται. Ωστόσο, βρίσκεται σχετικά ψηλά στην προτεραιοποίηση, αφού

η εκδήλωσή του μπορεί να οδηγήσει αναλόγως της έντασης μέχρι και στην ανατροπή καθεστώτων.

B5. Ο κίνδυνος εκδήλωσης κοινωνικής δυσαρέσκειας, αποτελεί μια απειλή υψηλής πιθανότητας εξαιτίας της επισιτιστικής ανασφάλειας που προκαλείται από τη σύγκρουση. Ο αντίκτυπός της, είναι μέτριος, αφού η κοινωνική δυσαρέσκεια από μόνη της δεν μπορεί να προκαλέσει ζητήματα ευημερίας ή γενικότερης ασφάλειας. Ως προτεραιότητα παραμένει σε μέτριο επίπεδο.

B6. Σχετικά με τον κίνδυνο αύξησης προσφυγικών ροών, αυτός είναι πολύ πιθανός να συμβεί εξαιτίας της σύγκρουσης, όμως ο αντίκτυπος για την ευημερία του κράτους, ή την ασφάλεια είναι μικρός. Η προτεραιοποίησή του είναι μέτρια στην κλίμακα.

B7. Η αύξηση του κόστους ζωής που συνδέεται με τη μείωση της αγοραστικής δύναμης, αποτελεί έναν κίνδυνο πολύ πιθανό να συμβεί εξαιτίας της σύγκρουσης με τον αντίκτυπό του να είναι μεγάλος για τους ανθρώπους παγκοσμίως. Για το λόγο αυτό, η πρόληψή του αποτελεί κύρια προτεραιότητα.

Πίνακας 5: Αναγνώριση πολιτικών κινδύνων

Κωδικοποίηση	Κίνδυνος	Πιθανότητα	Αντίκτυπος	Προτεραιότητα
Πολιτικοί				
Γ1	Αμφισβήτηση πολιτικής ηγεσίας	4	4	4
Γ2	Διάλυση Διεθνών Οργανισμών	1	4	5
Γ3	Ανατροπή καθεστώτων	3	4	4
Γ4	Έναρξη διακρατικής σύγκρουσης σε άλλο μέρος	3	4	3
Γ5	Γενικευμένη Διεθνής σύρραξη	2	5	5
Γ6	Χρήση Πυρηνικών Όπλων	1	5	5

Γ1. Ο κίνδυνος αμφισβήτησης των πολιτικών ηγεσιών, αποτελεί έναν κίνδυνο υψηλής πιθανότητας εμφάνισης και υψηλής επίπτωσης σε περίπτωση που προκληθεί. Εξίσου η αποφυγή του αποτελεί βασική προτεραιότητα.

Γ2. Η απειλή διάλυσης κάποιου Διεθνούς Οργανισμού εξαιτίας της σύγκρουσης, αποτελεί μια εξαιρετικά μικρή πιθανότητα, αφού μια τέτοια κατάσταση θα είχε έντονες συνέπειες διεθνώς και σε πολλούς τομείς της ανθρώπινης ζωής. Η διατήρηση και μακροήμερευση των διεθνών οργανισμών αποτελεί πάγια προτεραιότητα και εχέγγυο ειρήνης.

Γ3. Η ανατροπή καθεστώτων, αποτελεί ακόμη έναν κίνδυνο, ο οποίος θεωρείται μέτριας πιθανότητας, ενώ η εμφάνισή του θα είχε μεγάλο αντίκτυπο στην ασφάλεια των ανθρώπων της περιοχής ή και εκτενέστερα. Στην κλίμακα προτεραιότητας, βρίσκεται σχετικά ψηλά.

Γ4. Ο κίνδυνος έναρξης άλλης διακρατικής σύγκρουσης σε διαφορετικό σημείο εμπορούμενης από την πρώτη σύγκρουση, αποτελεί έναν κίνδυνο μέτριας πιθανότητας, αφού η τάση κατά την εκδήλωση εχθροπραξιών είναι η δημιουργία καταστάσεων «ντόμινο». Έτσι, σε περίπτωση έναρξης ο αντίκτυπος κρίνεται υψηλός.

Γ5. Η αποφυγή του κινδύνου γενικευμένης διεθνούς σύρραξης, αποτελεί απόλυτη προτεραιότητα για τους πολιτικούς ηγέτες. Η πιθανότητα εμφανίζεται μικρή, δεδομένης της προσπάθειας όλων να αποφευχθεί μια νέα διευρυμένη σύγκρουση. Ο αντίκτυπος σε περίπτωση που συμβεί, θα είναι πολύ μεγάλος τόσο για την επισιτιστική ασφάλεια των ανθρώπων, όσο και για τη γενικότερη ζωή, υγεία και ευημερία παγκοσμίως.

Γ6. Και ο κίνδυνος χρήσης πυρηνικών όπλων αποτελεί έναν κίνδυνο πολύ μικρής πιθανότητας, ωστόσο ο αντίκτυπος εμφανίζεται πολύ μεγάλος. Εξίσου με τη γενικευμένη σύρραξη, ως πρώτη προτεραιότητα εμφανίζεται η αποφυγή χρήσης πυρηνικών όπλων. Προκειμένου στη συνέχεια να ελέγξουμε τις συνέπειες, που ενδεχομένως προκύψουν από την εκδήλωση ορισμένων από τους αναγνωρισμένους κινδύνους, επιλέγουμε να τους τοποθετήσουμε σε μήτρα κινδύνων, προκειμένου να σχολιάσουμε τα συμπεράσματα που ανακύπτουν με βάση τη συνολική πιθανότητα και το συνολικό αντίκτυπο που προκύπτει από την εκδήλωσή τους. Ως σημείο αναφοράς μας κατά διαμόρφωση των σχεδιαγραμμάτων παραμένει πάντοτε η εκδήλωση επισιτιστικής κρίσης τόσο παγκοσμίως, όσο και περιφερειακά ως συνέπεια της ρωσο-ουκρανικής σύγκρουσης.

4.2 Οικονομικοί Κίνδυνοι

Πίνακας 6: Μήτρα Κινδύνων για Κατηγορία Οικονομικών Κινδύνων (Α)

		Αντίκτυπος				
		Πολύ χαμηλός (1)	Χαμηλός (2)	Μέτριος (3)	Υψηλός (4)	Πολύ Υψηλός (5)
Πιθανότητα	Πολύ Χαμηλή (1)			A1	A4	
	Χαμηλή (2)				A2	
	Μέτρια (3)				A3	A5
	Υψηλή (4)				A6	
	Πολύ Υψηλή (5)				A7	A8,A9

Μήτρα εμπορικών-οικονομικών κινδύνων (Α)

Καθόσον παρατηρούμε από την ανάλυση της μήτρας οικονομικών κινδύνων, η πλειονότητα των οικονομικών κινδύνων τοποθετούνται αρκετά υψηλά τόσο στη βαθμίδα της πιθανότητας, όσο και του αντίκτυπου που θα έχει μια ενδεχόμενη εμφάνισή τους. Ανάλογη με μικρές διαφοροποιήσεις φαίνεται να είναι και η προτεραιοποίησή τους, αφού το οικονομικό επίπεδο αποτελεί ένα σημαντικό πεδίο παγκοσμίως, στο οποίο το επιθυμητό είναι η πρόληψη όλων των πιθανών κινδύνων.

4.3 Κοινωνικοί Κίνδυνοι

Πίνακας 7: Μήτρα Κινδύνων για Κατηγορία Κοινωνικών Κινδύνων (B)

		Αντίκτυπος				
		Πολύ χαμηλός (1)	Χαμηλός (2)	Μέτριος (3)	Υψηλός (4)	Πολύ Υψηλός (5)
Πιθανότητα	Πολύ Χαμηλή (1)					
	Χαμηλή (2)				B1	
	Μέτρια (3)			B3	B2	
	Υψηλή (4)			B5	B4	
	Πολύ Υψηλή (5)		B6		B7	

Μήτρα κοινωνικών- ανθρωπιστικών κινδύνων (B)

Από την ταξινόμηση των κινδύνων στη δεύτερη μήτρα, γίνεται κατανοητό το γεγονός ότι ορισμένοι από τους κοινωνικούς κινδύνους -όπως για παράδειγμα η αύξηση του κόστους ζωής/ μείωση αγοραστικής δύναμης-, ενδέχεται να έχει σοβαρό αντίκτυπο στην επισιτιστική ασφάλεια των ανθρώπων οποτεδήποτε αυτή εμφανισθεί, ενώ από την άλλη και η πιθανότητα εκδήλωσης ενός τέτοιου κινδύνου δεν είναι αμελητέα. Ωστόσο, ο κίνδυνος αυτός δεν παραμένει στις πρώτες θέσεις προτεραιοτήτων, καθώς διαλαμβάνεται ως δεδομένη η εκδήλωσή του και άρα τα μέτρα που τον αφορούν, περιλαμβάνουν το χρονικό ορίζοντα από την εκδήλωσή του και μετά. Μάλιστα, συνολικότερα η κατηγορία των κοινωνικών κινδύνων, παρά το γεγονός ότι επιδρά ορισμένες φορές έντονα στις ζωές των πολιτών, δε βρίσκεται τόσο ψηλά ως προτεραιότητα σε σύγκριση με τις άλλες κατηγορίες κινδύνων.

4.4 Πολιτικοί Κίνδυνοι

Πίνακας 8: Μήτρα Κινδύνων για Κατηγορία Πολιτικών Κινδύνων (Γ)

		Αντίκτυπος				
		Πολύ χαμηλός (1)	Χαμηλός (2)	Μέτριος (3)	Υψηλός (4)	Πολύ Υψηλός (5)
Πιθανότητα	Πολύ Χαμηλή (1)				Γ2	Γ6
	Χαμηλή (2)					Γ5
	Μέτρια (3)				Γ3, Γ4	
	Υψηλή (4)				Γ1	
	Πολύ Υψηλή (5)					

Μήτρα πολιτικών κινδύνων (Γ)

Η ταξινόμηση της μήτρας πολιτικών κινδύνων, δίνει τα εξής συμπεράσματα: Αφ' ενός, η πλειοψηφία των γεγονότων-κινδύνων έχουν από χαμηλή έως μέτρια πιθανότητα να συμβούν, αφ' ετέρου όμως άπαξ και συμβούν επιφέρουν σοβαρές και πολύ σοβαρές συνέπειες για την επισιτιστική ασφάλεια και κατ' επέκταση για τη ζωή των ανθρώπων. Ενδεικτικά, η χρήση πυρηνικών όπλων ως πολεμικών μέσων αποτελεί μια επιλογή χαμηλής μεν πιθανότητας, εντούτοις ο αντίκτυπος που θα έχει η χρήση τους στο πολεμικό πεδίο, θεωρείται ότι είναι πολύ υψηλός, αφού τα όπλα μαζικής καταστροφής δεν επηρεάζουν μόνο την υγεία, τη ζωή και το περιβάλλον των ανθρώπων στην περιοχή, στην οποία θα χρησιμοποιηθούν, αλλά έχουν ευρύτερες συνέπειες σε μεγάλες γεωγραφικές εκτάσεις, χωρίς συνοριακό ή άλλο διαχωρισμό. Μια τέτοια κίνηση, θα επιφέρει δραματικές συνέπειες στην επισιτιστική ασφάλεια λαών κοντινών γεωγραφικά, ενώ θα οδηγήσει σε οξεία διαταραχή της παγκόσμιας εφοδιαστικής αλυσίδας και σε δραστική μείωση των αποθεμάτων λόγω μόλυνσης μεγάλων ποσοτήτων. Ως εκ τούτου, η κατηγορία των πολιτικών κινδύνων παραμένει υψηλά ως προτεραιότητα των πολιτικών ηγετών.

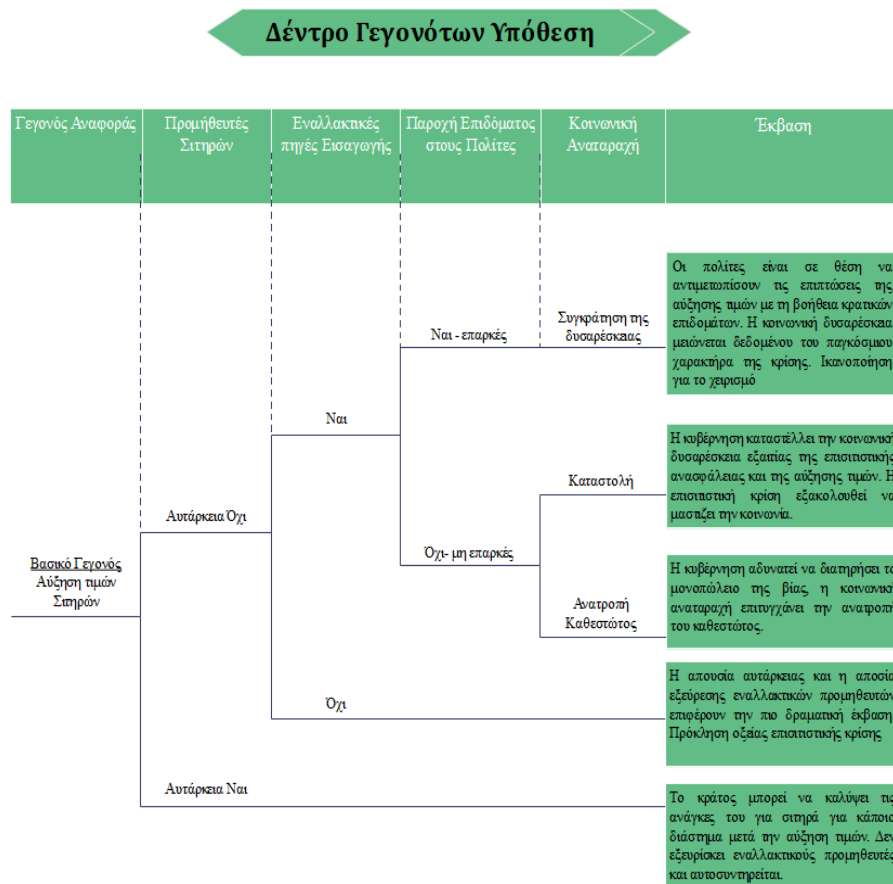
4.5 Εναλλακτική Συνολική Απεικόνιση Μήτρας κινδύνων

Πίνακας 9: Συνολική Απεικόνιση Μήτρας κινδύνων

		Αντίκτυπος				
		Πολύ χαμηλός (1)	Χαμηλός (2)	Μέτριος (3)	Υψηλός (4)	Πολύ Υψηλός (5)
Πιθανότητα	Πολύ Χαμηλή (1)			A1	A4, Γ2	Γ6
	Χαμηλή (2)				A2,B1	Γ5
	Μέτρια (3)			B3	A3,B2, Γ3, Γ4	A5
	Υψηλή (4)			B5	A6, B4, Γ1	
	Πολύ Υψηλή (5)		B6		A7, B7	A8, A9

4.6 Δέντρο Γεγονότων

Πίνακας 10: Δέντρου Γεγονότων για τον κίνδυνο αύξησης της τιμής των σιτηρών

Στο παραπάνω δέντρο γεγονότων, έχουμε επιλέξει έναν από τους πιο σοβαρούς κινδύνους για την πρόκληση επισιτιστικής κρίσης παγκοσμίως και τον αναλύουμε με τη μέθοδο της δένδροειδούς ανάλυσης γεγονότων. Καθώς όπως έχει εκτενώς παρουσιασθεί, η Ρωσία και η Ουκρανία αποτελούν βασικούς προμηθευτές σιτηρών παγκοσμίως και άρα η εξάρτηση από τις εξαγωγές τους φαίνεται να είναι μεγάλη, το ζήτημα της αύξησης των τιμών στα σιτηρά, επηρεάζει ένα ευρύ σύνολο χωρών διεθνώς. Εν προκειμένω εξετάζουμε τον εμπορικό- οικονομικό κίνδυνο της διεθνούς αύξησης τιμών στα είδη πρώτης ανάγκης σε σχέση με την επισιτιστική ασφάλεια. Βάσει των απαντήσεων που έχουν δοθεί σε κάθε αλληλουχία γεγονότος, καταλήγουμε σε τέσσερις διαφορετικές εκβάσεις.

Στην περίπτωση της αυτάρκειας, δεν είναι αναγκαία η εξεύρεση εναλλακτικών προμηθευτών. Το κράτος καλύπτει τις εσωτερικές ανάγκες και αποφεύγει ολοκληρωτικά ή εν μέρει την εξωτερική πίεση για αυξήσεις τιμών. Στην περίπτωση που το κράτος δεν μπορεί να διασφαλίσει την αυτάρκειά του σε σιτηρά και ταυτόχρονα αποτυγχάνει να βρει εναλλακτικούς προμηθευτές για την εξασφάλιση επάρκειας στη ζήτηση, έρχεται αντιμέτωπο με την πρόκληση οξείας επισιτιστικής κρίσης, τα αποθέματα μειώνονται και ταυτόχρονα μειώνεται η δυνατότητα πρόσβασης των πολιτών σε τροφή. Ωστόσο, σε περίπτωση που βρει εναλλακτικούς προμηθευτές, προκύπτει το ερώτημα αν μπορεί να

προσφέρει επίδομα στους πολίτες του, ώστε να αντιμετωπίσουν την άνοδο των τιμών. Σε περίπτωση που μπορεί να προσφέρει επίδομα, τότε καταφέρνει να συγκρατήσει την κοινωνική δυσφορία και άρα να δράσει προληπτικά ενάντια σε αναταραχές. Στην περίπτωση που δεν παράσχει επίδομα, τότε η κοινωνική δυσαρέσκεια οδηγεί σε κοινωνικές αναταραχές, τις οποίες είτε κατορθώνει το κράτος να καταστείλει επιτυχώς, χωρίς ωστόσο να αποφεύγει την επισιτιστική κρίση, είτε το κράτος δεν είναι σε θέση να διατηρήσει το μονοπώλιο της βίας και άρα οδηγούμαστε σε ανατροπή του καθεστώτος.

5 Συμπεράσματα

Κατά την ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης, είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε καλύτερα τη σημαντική και αμφίδρομη σχέση της σύγκρουσης με την επισιτιστική ασφάλεια, αλλά και κατά πόσον η τελευταία επηρεάζεται ή όχι από την εκδήλωση βίαιων γεγονότων. Ειδικότερα, μελετήθηκε η γενικότερη βιβλιογραφία, ενώ χρησιμοποιήθηκε και η μελέτη περίπτωσης της εν εξελίξει ρωσο-ουκρανικής σύγκρουσης. Έτσι, προέκυψε με σαφήνεια το γεγονός ότι η έκρηξη συγκρούσεων σε μια περιοχή, συνδέεται και είναι ικανή να απειλήσει την επισιτιστική ασφάλεια και να προκαλέσει επισιτιστικές κρίσεις, όχι μόνο στο εσωτερικό της περιοχής, στην οποία εκδηλώνεται, αλλά και σε άλλες περιοχές του πλανήτη. Η εργασία κατέδειξε ότι οι συνέπειες της εκάστοτε σύγκρουσης μπορούν να λειτουργήσουν ως «ντόμινο» και εμφανίζονται ακόμη και σε μέρη, τα οποία δε συνδέονται άμεσα με τις εμπλεκόμενες στη σύγκρουση χώρες. Έτσι αναδείχθηκε ο άξονας των έμμεσων συνεπειών μιας σύγκρουσης στην επισιτιστική ασφάλεια. Προκειμένου να παρουσιαστούν οι έμμεσες συνέπειες σε διαφορετικές περιοχές, εκτέθηκε το παράδειγμα χωρών που δεν εισάγουν από τις χώρες της Ουκρανίας ή της Ρωσίας, ωστόσο έρχονται αντιμέτωπες με την απειλή επισιτιστικών κρίσεων συνεπεία της ανωτέρω σύγκρουσης. Ακόμη, στο παρόν πόνημα εκτέθηκαν αναλυτικά τόσο οι συνέπειες, που προκαλούνται από την εκδήλωση μιας ένοπλης σύγκρουσης και συνδέονται με την επισιτιστική ανασφάλεια, όσο και πώς μέσα από την ύπαρξη επισιτιστικών κρίσεων ενδέχεται να προκύψει η εκδήλωση βίαιων καταστάσεων λόγω της αδυναμίας κοινωνικών ομάδων να καλύψουν τις διατροφικές τους ανάγκες.

Πιο συγκεκριμένα, μια σύγκρουση αποδείχθηκε ότι συνδέεται άμεσα στο οικονομικό επίπεδο με **συνέπειες** όπως η αύξηση των διεθνών τιμών και άρα η αύξηση του κόστους ζωής σε διεθνές επίπεδο εξαιτίας του κινδύνου διαταραχής της εφοδιαστικής αλυσίδας. Στο κοινωνικό- ανθρωπιστικό επίπεδο μια σύγκρουση έχει ευρύτερες συνέπειες την ανασφάλεια εξαιτίας της ακρίβειας, το θάνατο ανθρώπων είτε που συμμετέχουν στη σύγκρουση, είτε άμαχου πληθυσμού. Στο πολιτικό επίπεδο, ως συνέπεια της σύγκρουσης παρατηρείται η αναδιαμόρφωση των διεθνών συσχετισμών, αλλά και η πολιτική αστάθεια παγκοσμίως.

Η παρούσα διπλωματική ανέλυσε ακόμη τους **κινδύνους** που αναδύονται μέσα από τη σύγκρουση στα ουκρανικά εδάφη και η οποία χρησιμοποιήθηκε ως μελέτη περίπτωσης. Με τη χρήση εργαλείων- μοντέλων διακινδύνευσης, κατανοήσαμε την πιθανότητα και τον αντίκτυπο των αναγνωρισμένων κινδύνων. Πιο συγκεκριμένα, μελετήσαμε απειλές του εμπορικού-οικονομικού επιπέδου, του κοινωνικού και του πολιτικού επιπέδου. Οι αναδυόμενες απειλές, έλαβαν βαθμολογία και ταξινομήθηκαν βάσει αυτής στα μοντέλα διακινδύνευσης, τα οποία μέσα από την ανάδειξη των σοβαρότερων κινδύνων συνδράμουν στην επιτυχή πρόληψη των συνεπειών τους.

Ακόμη, επιλέξαμε και αναλύσαμε με το εργαλείο το δένδροειδούς διαγράμματος γεγονότων μια υποθετική περίπτωση κινδύνου από την οποία προέκυψαν οι διαφορετικές εκβάσεις στις οποίες μπορούν να οδηγήσουν οι διαφορετικές κάθε φορά απαντήσεις. Πιο συγκεκριμένα, διαδοχικά γεγονότα που εκκινούν από την αύξηση των διεθνών τιμών,

επιδρούν αρνητικά στην διασφάλιση επαρκών ποσοτήτων προϊόντων σε ορισμένες περιοχές, με αποτέλεσμα την πρόκληση επιπλέον αναταραχών. Με τον τρόπο αυτό διαφάνηκε με ακόμη μεγαλύτερη σαφήνεια η σχέση της σύγκρουσης με την επισιτιστική ασφάλεια, αλλά και ο αντίστροφος χαρακτήρας της.

Ως πιο σημαντικός αναγνωρίστηκε ο κίνδυνος της διαταραχής της εφοδιαστικής αλυσίδας. Ο συγκεκριμένος κίνδυνος, εμπερικλείει ταυτόχρονα ένα σύνολο άλλων κινδύνων όπως η αύξηση τιμών, η μείωση των αποθεμάτων στις περιοχές που δεν εισάγουν, ενώ οδηγεί στην εκδήλωση επισιτιστικών κρίσεων. Ταυτόχρονα, ο κίνδυνος αυτός, ενεργοποιεί μηχανισμούς στο πολιτικό επίπεδο, προκειμένου να προληφθεί η πρόκληση επισιτιστικής κρίσης, ενώ όταν η διακοπή της εφοδιαστικής αλυσίδας έχει διάρκεια, προκαλεί κοινωνική δυσαρέσκεια και ανασφάλεια, η οποία συχνά εκδηλώνεται μέσα από την έκρηξη αναταραχών.

Τέλος, φαίνεται εποικοδομητικός ο προβληματισμός, για το αν η έντονη αλληλεξάρτηση του σύγχρονου κόσμου σε όλες τις πτυχές της ανθρώπινης ζωής, δρα αποτελεσματικά στη συνολική αντιμετώπιση των διεθνών κρίσεων, ή αν η επίλυσή τους στα πλαίσια της εξάρτησης και της διεθνούς συνεργασίας παραμένει ουτοπία.

Βιβλιογραφία

- Abay, K. A., Breisinger, C., Glauber, J. W., Kurdi, S., Laborde Debucquet, D., & Siddig, K. (2022). The Russia-Ukraine crisis: Implications for global and regional food security and potential policy responses. International Food Policy Research Institute (IFPRI). MENA RP Working Paper 39. Pp.1-23. <https://doi.org/10.2499/p15738coll2.135913>
- Alderman, H., Hoddinott, J., & Kinsey, B. (2006). Long term consequences of early childhood malnutrition. *Oxford Economic Papers*, 58(3). Pp. 450–474. <https://doi.org/10.1086/660003>
- Arezki R., & Brückner M. (2011). Food Prices and Political Instability. *International Monetary Fund Working Paper* WP/11/62. <https://doi.org/10.5089/9781455221066.001>
- Akbulut-Yuksel, M. (2014). Children of war. *Journal of Human Resources*, 49(3). Pp. 634–662. doi: 10.3368/jhr.49.3.634
- Ball, J. (2022). Escalate To De-Escalate: Russia’s Nuclear Deterrence Strategy. *Global Security Review*. Defence & Security. <https://globalsecurityreview.com/nuclear-de-escalation-russias-deterrence-strategy/>
- Baumann, M., & Kuemmerle, T. (2016). The impacts of warfare and armed conflict on land systems. *Journal of Land Use Science*, 11(6). Pp. 672-688. <https://doi.org/10.1080/1747423X.2016.1241317>
- Bellemare M. F. (2014). Rising Food Prices, Food Price Volatility, and Social Unrest. *American Journal of Agriculture Economics*. <https://doi.org/10.1093/ajae/aau038>
- Bellows, J., & Miguel, E. (2009). War and Local Collective Action in Sierra Leone. *Journal of Public Economics* 93. Pp. 1144-1157. doi:10.1016/j.jpubeco.2009.07.012
- Berkhout, P., Bergevoet, R., & van Berkum, S. (2022). A brief analysis of the impact of the war in Ukraine on food security. Wageningen, Wageningen Economic Research. Policy Document 2022-033. Pp.1-22. <https://doi.org/10.18174/568027>
- Benton, T. G., Froggatt, A. and Wellesley, L. (2022). The Ukraine war and threats to food and energy security: Cascading risks from rising prices and supply disruptions, *Research Paper*, London: Royal Institute of International Affairs, <https://doi.org/10.55317/9781784135225>
- Blattman, C., & Miguel, E. (2010). Civil war. *Journal of Economic Literature*, 48(1). Pp.3–57. DOI: 10.1257/jel.48.1.3
- Boehm, L., Lazarou, E., & Sabbati, G. (2022). Domino effects of the war. *European Parliamentary Research Service*. PE 729.447. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729447/EPRS_BRI\(2022\)729447_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729447/EPRS_BRI(2022)729447_EN.pdf)

- Bove, V., Elia, L., & Smith, R. P. (2016). On the Heterogeneous Consequences of Civil War. *Oxford Economic Papers*. Pp. 1–19. doi:10.1093/oenp/gpw050
- Breisinger, C., Ecker, O., Trinh Tan, J.-F. (2015). Conflict and food insecurity: How do we break the links? *International Food Policy Research Institute (IFPRI)*. In 2014-2015 Global food policy report. Chapter 7. Pp. 51-59. <http://ebrary.ifpri.org/cdm/ref/collection/p15738coll2/id/129073>
- Brück, T., Negar Habibi, N., Martin-Shields, C., Sneyers, A., Stojetz, W. and van Weezel, S. (2016). The Relationships between Food Security and Violent Conflict Report to the Food and Agriculture Organization. *International Security and Development Center*, p.2-103. <https://isdc.org/wp-content/uploads/2019/08/Food-Security-and-Conflict-2016-12-22.pdf>
- Brück T. & d’Errico M. (2019). Reprint of: Food security and violent conflict: Introduction to the special issue. *World Development* 119, p.145-149. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X19300130?via%3Dihub>
- Bush, R., & Martiniello, G. (2017). Food riots and protest: agrarian modernizations and structural crises. *World Development*, 91. Pp.193–207. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2016.10.017>
- Collier, G., & Quaratiello E. L. (1999). *Basta! The Zapatista Rebellion in Chiapas*, revised edition. Oakland, Calif., U.S.A.: Food First Books.
- de Walque, D. (2006). The socio-demographic legacy of the Khmer Rouge period in Cambodia. *Population Studies*, 60(2). Pp. 223–231. <https://doi.org/10.1080/00324720600684767>
- Domingues, P., & Barre, T. (2013). The health consequences of the Mozambican civil war: An anthropometric approach. *Economic Development and Cultural Change*, 61(4). Pp. 755–788. <https://doi.org/10.1086/670377>
- Duho, K.C.T., Abankwah, S.A., Agbozo, D.A., Yonmearu, G., Aryee, B.N.A., & Akomanin, O. (2022). Exploring the Russo-Ukrainian Crisis and Its Impact on African Countries: A Cross-Regional Analysis. *Dataking Policy Brief 5, Accra, Dataking Consulting* <https://ssrn.com/abstract=4085903>
- Euronews (2022). Διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://gr.euronews.com/2022/07/22/ti-problepei-i-symfonia-gia-tin-exagogi-ton-oukranikon-sitiron>. [Πρόσβαση, 28.9.2022]
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (2022). The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural markets and the risks associated with the current conflict. FAO, 25 March 2022 Update. <https://www.fao.org/3/cb9236en/cb9236en.pdf>
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (2022). Impact of the Ukraine-Russia conflict on global food security and related matters under the mandate of the

- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). Session 169. CL 169/3. <https://www.fao.org/3/ni734en/ni734en.pdf>
- Fuller, W. P., & Falcon, W. A. (1999). Indonesia at a crossroads. San Francisco Chronicle. May 6.
- Garicano, L., Rohner, D., Weder di Mauro, B. (2022). Global Economic Consequences of the War in Ukraine: Sanctions, Supply Chains and Sustainability. London. Centre for Economic Policy Research Press. <https://cepr.org/publications/books-and-reports/global-economic-consequences-war-ukraine-sanctions-supply-chains-and>
- Gates, S., Hegre, H., & Nygard, H.M. (2012). Development Consequences of Armed Conflict. *World Development*, 40(9). Pp. 1713–1722. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2012.04.031>
- Glauben, T., Svanidze, M., Götz, L., Prehn, S., Jaghdani, T.J., Đurić, I., & Kuhn, L. (2022). The War in Ukraine, Agricultural Trade and Risks to Global, *Intereconomics*, 57(3). Pp.157-163. <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2022/number/3/article/the-war-in-ukraine-agricultural-trade-and-risks-to-global-food-security.html>
- Global Protest Tracker (2022). Carnegie Endowment for International Peace. Διαθέσιμο στη διεύθυνση https://carnegieendowment.org/publications/interactive/protest-tracker?gclid=Cj0KCQjw1bqZBhDXARIsANTjCPK2vDYw7PmUVqJEbGHBvpSPAzTzXGYxbDjPDAeQUUUezHwsKM62EjcaAvASEALw_wcB [Πρόσβαση, 29.9.2022]
- Gunter, J., (2022). Mariupol under siege: We are being completely cut off. BBC. Διαθέσιμο στη διεύθυνση (<https://www.bbc.com/news/world-europe-60601235>). [Πρόσβαση, 27.9.2022]
- Hatab, A. (2022). Russia's invasion of Ukraine jeopardizes food security in Africa: Shocks to global food supply chains could lead to social and political unrest. (NAI Policy Notes, 2022:5). Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:nai:diva-2693>
- Hellegers, P. (2022). Food security vulnerability due to trade dependencies on Russia and Ukraine. *Food Security 2022*. <https://doi.org/10.1007/s12571-022-01306-8>
- Hendrix, C & Brinkman, H. (2013). Food Insecurity and Conflict Dynamics: Causal Linkages and Complex Feedbacks. *Stability: International Journal of Security & Development*, 2(2): 26. pp. 1-18. <http://dx.doi.org/10.5334/sta.bm>
- Hirshleifer, J. (2001). *The Dark Side of the Force: Economic Foundations of Conflict Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Justino, P. (2009). The impact of armed civil conflict on household welfare and policy responses. HiCN Working Paper 61.
- Kalyvas, S., & Kocher, M. (2007). How “Free” is Free-Riding in Civil Wars? *World Politics* 59(2). Pp. 177-216. DOI: <https://doi.org/10.1353/wp.2007.0023>

- Keen, D., 1998. *The Economic Functions of Violence in Civil Wars*. Adelphi Paper no. 320. International Institute of Strategic Studies, Oxford.
- Kemmerling B., Schetter C. & Wirkus L., (2022). The logics of war and food (in)security. *Global Food Security* 33. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2022.100634>
- Lagi, Marco, Bertrand, Karla Z. & Bar-Yam, Yaneer, (2011). *The Food Crises and Political Instability in North Africa and the Middle East*. New England Complex Systems Institute. <https://arxiv.org/abs/1108.2455>
- MacSwan, A., & Ambrose, T., (2022). Thousands march in London over cost of living crisis. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/business/2022/jun/18/march-protest-london-tuc-cost-of-living-crisis>
- Martin-Shields, C. P., & Stojetz, W., (2018). Food security and conflict: Empirical challenges and future opportunities for research and policy making on food security and conflict. *World Development* 119. P.150-164 <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.07.011>
- Mc Mahon, M., (2022). Thousands protest in Brussels over cost-of-living crisis. *Euronews*. <https://www.euronews.com/my-europe/2022/09/21/thousands-protest-in-brussels-against-cost-of-living-crisis>
- Messer, E., & Cohen, M. (2006). Conflict, Food Insecurity, and Globalization. *FCND Discussion Paper 206*, p.1-33. <https://www.ifpri.org/publication/conflict-food-insecurity-and-globalization-0>
- Messer, E., & Cohen, M. (2020). *Breaking the Links Between Conflict and Hunger in Africa*. International Food Policy Research Institute: 2020 Africa Conference Brief. P.1-6. <https://ebrary.ifpri.org/utils/getfile/collection/p15738coll2/id/73166/filename/73167.pdf>
- Miguel, E., Satyanath, S., & Sergenti, E., (2004). Economic Shocks and Civil Conflict: An Instrumental Variables Approach. *Journal of Political Economy*, 114(4). Pp. 725-53.
- Miguel, E. (2007). *Poverty and Violence: An Overview of recent Research and Implications for Foreign Aid. Too Poor for Peace? Global Poverty, Conflict and Security in the 21st Century* (eds.). Lael Brainard and Derek Chollet, Brookings Institution Press. Pp. 50-59.
- Miguel, E., & Roland, G. (2011). The long-run impact of bombing Vietnam. *Journal of development Economics*, 96(1). Pp. 1–15. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2010.07.004>
- Munoz-Mora, J. C., (2016). *Fighting while talking: Assessing the impact of civil war on agriculture*. Working Paper.
- Nillesen, E. (2007). Empty cups? Assessing the impact of civil war violence on coffee farming in Burundi. *African Journal of Agricultural and Resource Economics*, 11(1). Pp. 69–83. DOI: 10.22004/ag.econ.233851

- Ohlsson, L. (2000). *Livelihood conflicts: Linking poverty and environment as causes of conflict*. Stockholm: Swedish International Development Agency, Environmental Policy Unit.
- ReliefWeb (2022). Sri Lanka: Food Security Crisis. Διαθέσιμο στη διεύθυνση (<https://reliefweb.int/disaster/ce-2022-000199-lka>). [Πρόσβαση, 27.9.2022].
- Reuters (2022). Διαθέσιμο στη διεύθυνση (<https://www.reuters.com/world/around-37-mln-tonnes-food-left-ukraine-ports-under-grain-deal-ministry-2022-09-18/>). [Πρόσβαση, 26.9.2022].
- Rockmore, M. (2015). Conflict and agricultural portfolios: Evidence from Northern Uganda. Working Paper. *The Journal of Development Studies*, Volume 56 (10), 2020. Pp. 1856-1876. <https://doi.org/10.1080/00220388.2019.1703953>
- Ruta, M. (2022). The Impact of the War in Ukraine on Global Trade and Investment. World Bank. Διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37359> [Πρόσβαση, 28.9.2022]
- Saâdaoui, F., Ben Jabeur, S., Goodell, J.W. (2022). Causality of geopolitical risk on food prices: Considering the Russo–Ukrainian conflict. *Finance Research Letters*, Volume 49. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.103103>
- Shepherd, J. & Carnegie Endowment for International Peace (1975). *The politics of starvation*. New York. Carnegie Endowment for International Peace.
- Singh, P. (2022). Africa has a rare chance to shape the international order: As global powers seek support for their competing worldviews, will Africa capitalise on its rising strategic value? Institute for Security Studies. <https://issafrica.org/iss-today/africa-has-a-rare-chance-to-shape-the-international-order>
- Teodosijević, S. (2003). Armed Conflicts and Food Security. Food and Agriculture Organization of the United Nations. *ESA Working Paper*. Pp. 03–11. <ftp://193.43.36.93/docrep/fao/007/ae044e/ae044e00.pdf>
- World Bank (2018). National accounts data & OECD National Accounts data files. Διαθέσιμο στη διεύθυνση (<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2018&locations=SY&start=1960&view=chart>). [Πρόσβαση, 27.9.2022]
- The European Commission’s knowledge center for food and nutrition security (2022). The impact of Russia’s war against Ukraine on global food security. March 2022. https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/impact-russia%E2%80%99s-war-against-ukraine-global-food-security-%E2%80%93-kc-fns-review-march-2022_en
- The European Commission’s knowledge center for food and nutrition security (2022). The impact of Russia’s war against Ukraine on global food security. April 2022. https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/ec-impact-russia%E2%80%99s-war-against-ukraine-global-food-security-%E2%80%93-kc-fns-review-april-2022_en

- The European Commission's knowledge center for food and nutrition security (2022). The impact of Russia's war against Ukraine on global food security. May 2022. https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/ec-impact-russia%E2%80%99s-war-against-ukraine-global-food-security-%E2%80%93-kc-fns-review-may-2022_en
- Ujunwa, A., Okoyeuzu, C., & Kalu, E.U. (2019). Armed Conflict and Food Security in West Africa: Socioeconomic Perspective. *International Journal of Social Economics*, Vol. 46 No. 2. pp. 182-198. <https://doi.org/10.1108/IJSE-11-2017-0538>
- United Nations General Assembly. (2022). Resolution No A/RES/ES-11/1.
- United Nations News (2022). Διαθέσιμο στη διεύθυνση (<https://news.un.org/en/story/2022/07/1123062> [Πρόσβαση, 26.9.2022].
- Verpoorten, M. (2009). Household coping in war- and peacetime: Cattle sales in Rwanda, 1991–2001. *Journal of Development Economics*, 88(1). Pp. 67–86. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2008.01.003>
- Verwimp, P. (2012). Food Security, Violent Conflict and Human Development. United Nations Development Programme. <https://econpapers.repec.org/paper/racwpaper/2012-016.htm>
- XE currency converter. (2022). Διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://www.xe.com/> . [Πρόσβαση, 26.9.2022]
- Ναυτεμπορική, (2008). Διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://m.naftemporiki.gr/story/206041/petrelaio-tesseractis-dekaeties-auksisis-ton-timon>. [Πρόσβαση, 28.9.2022]